

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Martin Daňhel

*Teorie sociální práce využívané v nízkoprahových
zařízeních pro děti a mládež*

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Miloslava Šotolová

2017

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci 20.3.2017

.....
Martin Daňhel

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl především poděkovat vedoucí práce paní Mgr. Miloslavě Šotolové za odborné vedení, ochotu, cenné rady a podporu při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji také zúčastněným respondentům z nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Obsah

Úvod.....	6
1 Sociální práce.....	8
1.1 Sociální práce jako vědní disciplína.....	8
1.2 Sociální pracovník jako profese	9
1.3 Koncept sociálního fungování.....	10
1.4 Shrnutí.....	10
2 Teorie sociální práce	11
2.1 Úrovně praxe v sociální práci	11
2.2 Teorie sociální práce jako zdroj profese	12
2.3 Metody sociální práce	16
2.4 Shrnutí.....	17
3 Sociální pracovník	19
3.1 Požadavky profese sociálního pracovníka	19
3.2 Přístupy sociálního pracovníka k praxi	21
3.3 Shrnutí.....	23
4 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	24
4.1 Účel nízkoprahových zařízení pro děti a mládež	24
4.2 Cílová skupina a její problémy	26
4.3 Způsoby řešení problémů cílové skupiny sociálním pracovníkem	27
4.4 Shrnutí.....	28
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	30
5.1 Cíl výzkumu, výzkumná otázka.....	30
5.2 Popis použitých strategií a technik.....	31
5.3 Popis výzkumného souboru	32

6	Způsob zpracování dat	34
7	Výsledky rozhovorů.....	35
7.1	Vnímání důležitosti teorií sociální práce.....	35
7.1.1	Vnímání důležitosti teorií sociální práce v praxi	36
7.1.2	Postoje k teoriím sociální práce	38
7.1.3	Přínos a využití teorií v praxi.....	39
7.1.4	Zhodnocení	40
7.2	Funkčnost teorií sociální práce.....	40
7.2.1	Hodnocení efektivity teorií sociální práce	41
7.2.2	Aplikace teorií při řešení problému klienta	42
7.2.3	Zhodnocení	44
7.3	Dostatečnost rozsahu teorií sociální práce	46
7.3.1	Silné a slabé stránky teorií	46
7.3.2	Zhodnocení	48
8	Diskuze	49
9	Etika výzkumu	51
	Závěr	53
	Seznam literatury	55
	Internetové zdroje	58
	Seznam obrázků, tabulek	59

Úvod

Teorie a metody sociální práce jsou studenty sociální práce, zejména kombinovaného studia často skloňovány ve spojení jejich užitečnosti pro praxi. Zastávají názor, že teorie sociální práce jsou pro běžnou praxi sociálního pracovníka zbytečné, nedůležité. Tento názor zakládají na dlouhodobé praxi své působnosti v sociálních službách. Argumentují, že se za dobu své praxe nesetkali u svých kolegů – sociálních pracovníků s aplikací teorií sociální práce, která by vedla k vyřešení zakázky klienta sociální služby.

Názor studentů se přitom nemění ani během studia sociální práce na vysoké škole, přesto, že v hodinách TMSP¹ na základě kazuistik osvojené teorie sociální práce mají aplikovat. Studenti neshledávají přínos teorií pro praxi sociálního pracovníka, neztotožňují se s nimi. Tento názor zakládám především na svém zjištění, kdy jsem coby student kombinované formy studia charitativní a sociální práce měl možnost pozorovat u svých spolužáků neměnicí se postoj k teoriím sociální práce.

V sociálních službách působím již dlouhých deset let a i přesto, že i já jsem se u svých kolegů nesetkal s využíváním teorií v praxi, nesdílím jejich přesvědčení. Jsem toho názoru, že teorie sociální práce tvoří profesní identitu sociálního pracovníka. Je to krédo sociálního pracovníka, které utváří jeho odbornost a profesionalitu. To mě přimělo k napsání této práce.

Bakalářská práce se tedy zabývá problematikou využívání teorií sociální práce v běžné praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Cílem práce je zjistit, zda teorie sociální práce jsou využívány v běžné praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Olomouci. Cíle bude dosaženo metodou kvalitativního výzkumu za použití výzkumné techniky polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovory budou vedeny se sociálními pracovníky v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

¹ Teorie a metody sociální práce

Předmětem první až čtvrté kapitoly bude teoretické zpracování týkající se tématu teorií sociální práce v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Budou zpracovány teorie sociální práce, teorie o sociální práci i teorie klientova světa. Součástí teoretického zpracování bude i vymezení kvalifikace, odbornosti a kompetencí sociálních pracovníků. Sociální pracovník bude představen jako pomáhající profese, která mimo jiné řeší problémy, se kterými se potýká cílová skupina dětí a mládeže nízkoprahových zařízení. Dále budou představena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, jejich zákonné postavení, definice, účel, ale i jejich cílová skupina, kterou jsou děti a mládež ve věkové kategorii 6 až 26 let.

Předmětem páté až deváté kapitoly bude výzkumná část, která bude obsahovat formulaci metodologie výzkumu, především jeho cíle, použité metody a techniky získání informací, ale i formulací klíčových výzkumných otázek. Právě na podkladě výzkumné otázky bude formulován polostrukturovaný rozhovor určený sociálním pracovníkům v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Součástí výzkumné části dále bude vyhodnocení realizovaných rozhovorů a zodpovězení položených výzkumných otázek. Předmětem poslední kapitoly bude diskuze a zhodnocení. Zjištěné informace a poznatky z rozhovorů budou zhodnoceny a následně podrobeny diskuzi. Taktéž bude provedena komparace praxe a teoretických poznatků a bude shrnuto, které teorie sociální práce jsou využívány v běžné praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

1 Sociální práce

Kapitolu sociální práce pokládám za důležitou, neboť si myslím, že je nutné nejprve vymezit sociální práci, porozumět její definici, multidisciplinarity a odbornosti, a proto než přistoupím v práci k samotným teoriím sociální práce, dovoluji si nejprve zmínit se o této oblasti.

1.1 Sociální práce jako vědní disciplína

Sociální práce je v moderním chápání této disciplíny považována za nutný a vědecky založený obor. Je to disciplína, která prostřednictvím metod sociální práce poskytuje profesionální péči o člověka. Sociální práce je souborem činností, které působí na člověka a jeho rodinu za účelem zachovat celistvost člověka, vztah ke společnosti, ale i ke vzdělání a k práci. Podle Muchlpachra (2004) lze sociální práci definovat jako sociálně diagnostickou, konzultační a výchovnou činnost. Tato definice je přitom poněkud jednoduše zaměřená, neboť sociální práce je multioborovou disciplínou, která úzce spolupracuje s obory, jako jsou psychologie, pedagogika, sociologie, filozofie, lékařské, právní i ekonomické vědy. Moderní chápání sociální práce je proto postavené na aplikaci vědeckých poznatků do praktické činnosti, neboť sociální práce vychází z obsáhlého systému teoretických poznatků. Sociální práci lze lépe definovat v užším a v širším pojetí. V užším smyslu představuje sociální práce přímou interakci odehrávající se mezi sociálním pracovníkem a klientem (tzn. jednotlivec, skupina i komunita). Cílem této interakce bývá sociální péče. V širším pojetí lze sociální práci definovat jako poskytování služeb a dávek sociální péče, zajišťování jejich organizace a účelného využití ve spolupráci s dalšími odborníky. V některých odborných publikacích je na sociální práci nahlíženo jako na praktickou aktivitu, v jiných publikacích jako na vědu, nebo empiricko-teoretickou disciplínu. (Muhlpachr, 2004, s. 28)

Levická (2002) pak na sociální práci nahlíží jako na multidisciplinární oblast, která se věnuje vědeckému poznání, ale i praktické aplikaci získaných poznatků. (Levická, 2002, s. 203)

Matoušek (2007) obdobně na sociální práci nahlíží jako na akademickou disciplínu a obor praktické činnosti. Jako akademickou disciplínu chápe sociální práci v soustavě oborů práva, sociologie, politologie, psychologie, pedagogiky, filozofie, ale

i religionistiky. Jako obor praktické činnosti chápe sociální práci jako činnost vyznačující se jistými hodnotami a dovednostmi, které sdílí sociální pracovníci. (Matoušek, 2007, s. 10)

1.2 Sociální pracovník jako profese

Pro účely této práce je přitom na sociální práci nahlíženo jako na profesi, u které se očekává odbornost sociálních pracovníků, která je podmíněna jejich vzděláváním, a také garance kvality sociálních služeb. (Janebová, 2014, s. 17–18)

V odborných kruzích lze najít mnoho definic profese sociálního pracovníka, přičemž za relevantní pro tuto práci spatřuji chápání profese sociálního pracovníka podle Greenwooda, který pojmenoval 5 základních atributů této profese.

Mezi atributy profese podle Greenwooda patří následující:

- **Systematická teoretická základna** – představuje soubor konzistentně uspořádaných a akademicky předávaných znalostí a dovedností.
- **Profesní autorita** – představuje respekt, který mají klienti a veřejnost k sociální práci jako profesi. Tento respekt je postaven na tom, že profese sociální práce disponuje jistými odbornými kompetencemi, které jsou pro ni typické.
- **Respekt komunity** – jedná se o jistá privilegia, která jsou profesí sociální práce přiznávána, a která dávají prostor pro kontrolu vzdělávání v profesi, vstupu do profese a výkonu profese.
- **Etický kodex** – je regulačním nástrojem, který za pomoci etických zásad a principů reguluje chování příslušníků profese, tedy v případě výkonu sociální práce reguluje jednání sociálních pracovníků.
- **Profesní kultura** – představuje profesní hodnoty, ale také normy a symboly, které jsou patrné v organizacích vykonávajících sociální práci. (Janebová, 2014, s. 18)

1.3 Koncept sociálního fungování

Chápání sociální práce jako profese v rámci, které je třeba zdůrazňovat potřebu práce s klientem a jeho prostředím, bylo součástí etapy systémového myšlení od 70. let 20. století, v této souvislosti je třeba vymezit koncept sociálního fungování.

Dle Payna (2006, podle Janebová, 2014, s. 16) pracovala v té době Národní asociace sociálních pracovníků v USA s následující definicí, o které se často zmiňují i autoři Pavel Navrátil a Libor Musil. „*Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.*“

Tato definice je podle Navrátila (2001) postavená na konceptu sociálního fungování. Koncept sociálního fungování je celistvým konceptem, který propojuje dimenzi životní situace klienta a požadavků sociálního prostředí. Klienti a jejich prostředí jsou tedy v přímé interakci a musí tak v životě reagovat na prostředí, ve kterém žijí. Pokud klient nezvládá řešit tyto požadavky, tak nastupuje sociální pracovník, který mu poskytuje sociální pomoc. Sociální pracovníci tedy pomáhají klientům lépe sociálně fungovat. (Navrátil, 2001, s. 12-13)

1.4 Shrnutí

V této kapitole byla sociální práce představena jako multioborová disciplína, která spolupracuje s obory jako je například pedagogika, sociologie, ale i psychologie. Jedná se o akademickou disciplínu, ale i obor praktické činnosti. Sociální pracovník je odbornou profesí, kterou deklaruje systematická a teoretická základna, profesní autorita, respekt komunity, etický kodex a profesní kultura. Stěžejními atributy pro účely bakalářské práce je právě profesní autorita a systematická teoretická základna. Respekt veřejnosti a klientů samotných je podmíněný odbornými znalostmi, kterými profese sociálního pracovníka disponuje. Sociálnímu pracovníkovi jsou předávány akademické znalosti a dovednosti.

2 Teorie sociální práce

První kapitola byla věnována vymezením sociální práce, její definicí a konkretizací profese sociálního pracovníka. Pro účely naplnění cíle práce je však třeba věnovat se tématům teorie sociální práce, teorie o sociální práci i teorie klientova světa. V závěru kapitoly budou zmíněny i metody sociální práce, z nichž některé jsou uplatnitelné v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, o čem bude pojednáno v navazujících kapitolách.

2.1 Úrovně praxe v sociální práci

Na sociální práci je nahlíženo v rámci tří úrovní, o kterých hovoří celá řada autorů². První úrovní je sociální práce na mikroúrovni. Tato sociální práce je zaměřena na přímou práci s klientem a zahrnuje poradenství, streetwork, sociální kontrolu a dohled (kurátorství, probace), mediaci, sociální průvodcovství a sociální výchovu, administrativní práci a sociální diagnostiku. (Květenská, 2009, s. 30).

Sociální práce na mikroúrovni se věnuje především případové práci v rámci které, je individuálně podporován klient v jeho situaci. Je podporována schopnost klienta, aby se vyrovnal s jeho problémy, přičemž za tímto účelem bývá ponejvíce používáno poradenství. Poradenství přitom může být doplňováno i o jiné postupy. Matoušek (2003) v této souvislosti zmiňuje i case management neboli vedení případů, které zahrnuje základní koordinační a mediační činnosti uplatňované sociálním pracovníkem. (Matoušek, 2003b, s. 14)

Druhou úrovní je sociální práce na mezoúrovni, která je zaměřena na práci s rodinou nebo malými skupinami. Tato sociální práce zahrnuje aktivity spojené se skupinou rodin, nebo rodinnou terapii. (Květenská, 2009, s. 30)

Sociální práce na mezoúrovni tedy představuje práci s rodinou, ale i skupinovou práci. Skupinová práce zahrnuje nespecifickou terapii, jejímž účelem je poskytnout klientovi zpětnou vazbu k jeho těžkostem. Skupinová práce bývá uplatňována v rámci víkendových programů, programů pro rizikovou mládež, rekvalifikačních kurzů, kurzů pro mladé lidi, v klubech pro seniory, nebo v malých pracovních skupinách lidí s hendikepem. Práce s rodinou poté zahrnuje rodinnou terapii nebo jinak zaměřené

² např. Levická (2002), Matoušek (2003b), Novotná (2014), Květenská (2009) ...

aktivity na rodinu jako například poradenství poskytované rodinám s adoptovanými dětmi, rodinám v rozvodovém řízení, rodinám s dětmi užívající návykové látky. Cílem práce s rodinou je zlepšit celkové fungování rodiny, ale i vymezit role jednotlivých členů rodiny a zlepšit komunikaci v rodině. (Matoušek, 2003b, s. 14)

Třetí úroveň je makroúroveň, která je zaměřena na sociální politiku a management. Tato sociální práce zahrnuje sociální analýzu, koncepční činnosti jako sociální plánování, řízení sociální práce nebo sociální management, rozvoj teorie a metodologie, či sociální výzkum a supervizi. (Květenská, 2009, s. 30)

Sociální práce na makroúrovni představuje komunitní práci, ale i politické činnosti týkající se vytváření nebo uskutečňování koncepcí, návrhů pro zákony a vyhlášek aj. Klíčovou roli přitom na makroúrovni hraje komunitní práce, která se věnuje místnímu společenství, řešení místních problémů, jejich diagnostice a plánování řešení, koordinaci činností a iniciaci akcí pro jednotlivce i instituce. (Matoušek, 2003b, s. 14-15)

2.2 Teorie sociální práce jako zdroj profese

Základním stavebním kamenem sociální práce jsou teorie sociální práce. Zázemí teorií je považováno za základní zdroj sociální práce jako profese. Teorie sociální práce poskytují jednak postupy práce s klienty, ale také usnadňují komunikaci mezi sociálními pracovníky a klienty, a poskytují možnost systematické práce s klienty. Teorie sociální práce se většinou opírají o jiné vědní disciplíny a většinou nevznikly přímo v rámci sociální práce jako oboru vyjma například úkolově orientovaného přístupu. (Novotná, 2014, s. 65)

V sociální práci se tedy běžně využívají teorie vzniklé v jiných oborech, jako jsou psychologie, sociologie, pedagogika, právní vědy atd. Sociální práce má ovšem zvláštní vlastnost, neboť je schopna tyto teorie v praxi dotvářet za účelem vnímání klienta jako celistvé bytosti. Navrátil (2001) poukazuje na to, že teoretické zázemí je jednou z podmínek výkonu práce sociálních pracovníků. Podle něj sociální pracovníci ve své praxi potřebují takovéto návody v podobě teorií. (Navrátil, 2001, s. 25)

Charakter teorií sociální práce utváří konceptuální systém viz Obrázek 1. Příkladem tohoto konceptuálního systému může být krizová intervence nebo úkolově orientovaný přístup. Tento systém pracuje s následujícími teoriemi:

- teorie o sociální práci
- teorie sociální práce

- teorie klientova světa

Tyto teorie jsou podle konceptuálního systému obecnými východisky. Systém ovšem pracuje i s modely a perspektivami uplatnitelnými v praxi sociálních pracovníků (tzn. praktická východiska). Ve své podstatě má tedy konceptuální systém dvě dimenze neboli obecná a praktická východiska.

Obrázek 1 Konceptuální systém sociální práce (Navrátil 2001, s. 28), (Jarajdová 2012, s. 22). Upraveno autorem.

Dá se říci, že konceptuální systém podle Navrátila (2001) vychází v rámci obecných východisek z třídění teorií podle Sibeona (1990).

Sibeon (1990, podle Navrátila, 2001, s. 26-27) rozděluje teorie na teorie o sociální práci, teorie sociální práce a teorie klientova světa viz Tabulka 1. „*Teorie o sociální práci jsou převážně teorie sociologické, které charakterizují povahu a cíle sociální práce jako společenské instituce. Teorie sociální práce jsou pak teoriemi, které vybavují sociálního pracovníka nejen interpretacemi, ale i také návody na řešení problémů klientů, a teorie klientova světa jsou pak často teorie psychologické, sociologické a poskytující sociálnímu pracovníkovi vysvětlení sociálních a patologických jevů.*“

K tomuto rozdělení teorií navíc přidává Sibeon (1990) rozdělení formálních a neformálních teorií. Formální teorie jsou formulovanými a uplatnitelnými na profesní a akademické rovině, kdežto neformální teorie jsou souborem v praxi uplatnitelných hodnot, zkušeností a znalostí. (Navrátil, 2001, s. 26)

Tabulka 1 Typy teorií podle Sibeona (1990, podle Navrátil, 2001, s. 27)

Typy teorií	Formální teorie	Neformální teorie
Teorie o sociální práci	Formálně psané teorie definují povahu a cíle sociálního zabezpečení (liberální, konzervativní, marxistická atp.)	Morální, politické, kulturní hodnoty, které ovlivňují jednání sociálních pracovníků a na jejichž základě pak sociální pracovníci vnímají svoji úlohu.
Teorie sociální práce	Formálně psané teorie intervence (rodinná terapie, logoterapie atp.)	Induktivně odvozená napsaná teorie intervence utvářená na základě praktických zkušeností.
Teorie klientova světa	Formálně psané teorie o předmětech sociálních věd (teorie osobnosti, rasy, pohlaví, vztahů atp.)	Sociální pracovníci uplatňují ve své praxi zkušenosti i obecné kulturní předpoklady (normální chování, dobrá rodina atp.)

Z části ovšem konceptuální systém sociální práce vychází i z rozdělení teorií podle Janis Fookové (1993) viz Tabulka 2, na jejíž klasifikaci poukazuje.

Tato klasifikace podle Janis Fookové se zaměřuje na obecné teorie, praktické teorie a praktické modely.

Obecné teorie neboli perspektiva jsou obrazem společnosti a za tyto teorie lze považovat například existencionální a humanistické teorie.

Praktické teorie jsou pak méně obecnými a vysvětlují a poskytují aplikaci metod práce s klientem. Příkladem praktické teorie může být transakční analýza. V neposlední řadě praktické modely jsou konkrétními způsoby, jak pracovat s klienty. Příkladem praktické teorie mohou být různé techniky zaměřující se na poskytování návodů pro praxi sociálních pracovníků. Navrátil (2001) využil tuto klasifikaci jako podklad pro vymezení praktické perspektivy, praktické teorie a praktického modelu. Praktická perspektiva je podle něj představou o sociálním fungování klienta a napomáhá sociálnímu pracovníkovi při řešení klientových problémů. Mezi ně patří například ekologická perspektiva, která zdůrazňuje vztah klienta a jeho prostředí, antiopresivní perspektiva zdůrazňující skutečnost, že klient je členem nějaké skupiny, humanistická perspektiva zohledňující

důstojnost klienta, jeho hodnoty a existencionální perspektiva věnující se prožitkům a odcizení. Praktická teorie je poté podle Navrátila (2001) vysvětlením jednak chování, ale i návodů jako například psychodynamická teorie nebo behaviorální terapie. Praktická teorie přitom vychází z více teorií.

Naopak **praktické modely** se nevztahují k teoriím, nýbrž jsou souborem principů, které mohou sociální pracovníci využít při interakci. (Navrátil, 2001, s. 26-28)

Tabulka 2 Typy teorií podle Janis Fookové (1993, podle Navrátil, 2001, s. 26)

Typy teorií	
Obecná teorie	Bývá zaměřena na politické, ekonomické a sociální struktury společnosti.
Praktické teorie	Rozvíjejí metody intervence, zabývají se způsoby práce sociálních pracovníků a navrhují jejich zlepšení.
Specifické metody	Jsou návody na uplatnění specifických zkušeností a znalostí v praxi.

Aplikace výše zmíněných teorií do praxe je závislá jednak na osobnosti a kvalitách sociálního pracovníka, ale také na jeho zkušenostech vedoucích k nalezení vhodného způsobu integrace teoretických poznatků do praxe práce s klientem. Navrátil (2001) poukazuje na to, že v praxi může být problém s využíváním teorií v praxi sociální práce, protože byly primárně vytvořeny pro účely jiných oborů, nebo že nejsou dostatečně podporovány vzdělávacím systémem sociálních pracovníků. Navíc přítomnost mnoha teorií může být pro sociální pracovníky poměrně matoucí. (Navrátil, 2001, s. 29)

Payne (1997, podle Navrátila, 2001, s. 30) proto zpracoval sadu analytických operací, pomocí které může sociální pracovník prostudovat specifika teorií a vhodně si vybrat jednu z nich. Na tuto sadu analytických operací poukazuje Tabulka 3, i když je tento způsob posuzování teorií podle Payna (1997) přínosný, tak v praxi sociálních pracovníků dochází mnohdy k potřebě použít více teorií.

Tabulka 3 Posuzování teorie podle Payna (1997, podle Navrátil, 2001, s. 30)

Analytická operace	Vysvětlení
Ditochomizace	Řada teorií implikuje kognitivní nebo hodnotová opozita. Může být ilustrativní tato opozita identifikovat a vysvětlit si je.

Analýza moci	Může být velmi užitečné provést analýzu, jakým způsobem teorie pracuje s mocí (např. na vztahu klienta a sociálního pracovníka).
Racionálně – emotivní přístup	Některé teorie zdůrazňují racionální, jiné naopak emocionální prvky motivace lidského chování. Může být ku prospěchu věci zvažovat i druhou složku motivace, která v teorii není zdůrazněna. (Tento přístup je zvláštní případ dichotomizačního uvažování).
Paradigmatický přístup	Každé ze tří paradigmat definovaných Paynem (1997) reprezentuje určitý způsob práce s klientem, V sociálně právním modelu sociální pracovník pomáhá klientovi přizpůsobit se společenským poměrům, v reformním paradigmatu se pokouší měnit situaci a v terapeutickém podporuje klienta v jeho osobním rozvoji. Je výhodné naučit se klást si otázku, proč jsem zvolil tento přístup, zda nebylo prospěšné volit jiné paradigmatické východisko.

Je třeba zařadit i pohled Časopisu sociální práce na teorie sociální práce. V roce 2010 tento časopis například věnoval celé své jedno číslo tématu „*Praktického užití teorie v sociální práci*“. V rámci tohoto čísla je poukazováno na stav užití teorií v praxi. Problém neuspokojivého stavu uplatňování teorií v praxi sociální práce není v teoriích, nýbrž v organizačně legislativních podmínkách. Zejména zákon o sociálních službách dává absolventům a následně profesionálním sociálním pracovníkům představu o tom, že jejich postupy budou tímto zákonem standardizovány. Přitom sociální pracovníci musí v praxi hledat strategie, jak klientovi pomoci a k tomu jim slouží právě teorie sociální práce. Teorie sociální práce jsou jistým kompasem při hledání cílů klientů. (Gojová, Chytil, 2010, s. 4-6)

2.3 Metody sociální práce

Metody sociální práce lze podle anglosaského pojetí charakterizovat jako specifické postupy, které používají sociální pracovníci. Jež jsou definovány cílem nebo cílovou skupinou. (Jurajdová, 2012, s. 16-18)

Praktický pohled na metody sociální práce poskytují konkrétní techniky, které lze rozdělit z několika hledisek. Matoušek (2003b, s. 14-15) je rozděluje na několik následujících kategorií:

- případová práce – mezi které zahrnuje poradenství, krizovou intervenci, mediaci
- práce se skupinou – do které zahrnuje skupinovou práci a streetwork

- práce s dětmi a rodinou – do které zahrnuje práci s rodinou, komplexní interdisciplinární a týmový přístup k dětem, nebo video trénink interakcí
- komunitní práce
- řízení sociální práce – management v sociální práci, supervize, etické přístupy, syndrom vyhoření

Metody lze ovšem rozdělit i podle počtu osob (individuální, skupinové, kolektivní), podle doby poskytování (jednorázová, krátkodobá např. v podobě krizové intervence, dlouhodobá), nebo podle cílové skupiny:

- zneužívané, týrané a zanedbávané děti a jejich rodiny
- rodiny s jedním rodičem, v rozvodu, nebo mnoho problémové rodiny
- nezaměstnané osoby
- bezdomovci
- uprchlíci
- duševně nemocné osoby
- lidé s mentálním nebo duševním onemocněním
- ženy poskytující sexuální služby
- riziková mládež
- pachatelů trestné činnosti a práce v rámci PMS
- staří a umírající lidé (Jurajdová, 2012, s. 19)

2.4 Shrnutí

Na závěr této kapitoly lze zhodnotit, že bohužel mezi teoriemi a praxí sociální práce jednoznačně dochází k jistému napětí. (Levická in Truhlářová, Levická, 2012, s. 33)

Sociální práce je chápána jako profese, která má omezený a regulovaný přístup k jejímu výkonu, jež je dán absolvováním vzdělávacího procesu sociálního pracovníka. K výkonu práce je tedy nutná odborná kvalifikace, ale i znalost teorií sociální práce. (Mirka Nečasová in Matoušek, 2013b, s. 33)

Sociální pracovníci mohou volit za pomoci analytických operací mezi jednou vhodnou teorií, nebo mohou přistoupit k volbě více teorií za předpokladu, že je umí integrovat do praxe sociální práce.

V úvodu bakalářské práce jsem se zmiňoval, že je pro sociální pracovníky těžké ztotožnit se s teoriemi sociální práce, tento fakt potvrzují i parafráze textů zmíněných autorů³ v této kapitole. Je opravdu aplikace teorií do praxe závislá na kvalitě sociálního pracovníka a jeho zkušenostech, jak teorie ve své praxi využít? Časopis sociální práce poukazuje na to, že neuspokojivý stav uplatňování teorií v praxi sociálního pracovníka stojí v legislativních podmínkách zákona o sociálních službách, které postupy sociálních pracovníků standardizují.

³ Gojová, Chytil (2010), Navrátil (2001), Payne (1997)

3 Sociální pracovník

Objektem cíle práce jsou sociální pracovníci vykonávající profesi sociální práce, proto je tato kapitola zpracována. Jsem si vědom, že jsem jistě kompetence o profesi sociálního pracovníka uvedl již v předchozích kapitolách, nicméně považuji za důležité, abych vzhledem k cíli této práce a předpokládaným výsledkům empirické části povolání sociálního pracovníka zejména odborné i osobnostní předpoklady ukotvil.

Níže se tedy pokusím vymezit kompetence sociálních pracovníků a jejich odbornosti i osobnostních předpokladů. V další části se zaměřím na způsoby pomoci, které mohou sociální pracovníci uplatňovat při řešení problémů cílové skupiny, kterou jsou pro účely naplnění cíle práce děti a mládež. Důraz bude kladen také na koncept posouzení životní situace.

3.1 Požadavky profese sociálního pracovníka

Sociální pracovník je povoláním, které patří do kategorie pomáhajících profesí. O pomáhajících profesích se hovoří tam, kde na jedné straně stojí pomáhající a na druhé člověk, který poskytovanou pomoc přijímá. Za pomáhající profese lze považovat pedagogy, zdravotní sestry, psychology, ale také sociální pracovníky. Pomáhající profesi lze vymezit jako „*vznikající v souvislosti se slábnoucí úlohou rodiny a jiných tradičních systémů sociální podpory. V širokém pojetí k nim patří medicína, psychologie, pedagogika, sociální práce. Centrem zájmu pomáhající profese by měl být klient jako osoba se všemi svými rolmi (ve většině ostatních profesí je klient vnímán instrumentálně, parciálně, v jedné roli, např. zákazníka, výrobce, plátce daní).*“ (Matoušek, 2003a, s. 149)

Sociální pracovník vykonává několik činností, které jsou vymezeny zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Podle tohoto zákona sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb. (Zákon 108/2006 Sb., §109)

Sociální pracovník při výkonu své profese vykonává mnoho rolí, které vyplývají z jeho činností. Tyto role se ovšem v praxi mohou lišit v návaznosti na charakter zařízení (např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež), ale také v návaznosti na cíle organizace, její styl vedení, nebo požadavky kladené na pracovníka. Sociální pracovník může být pečovatelem, který pomáhá uživatelům sociálních služeb, jež jsou nějak oslabeni, nemocní nebo neschopni k výkonu denních činností. Tato role sociálního pracovníka je přitom typická pro pobytová zařízení sociálních služeb. Dále může být sociální pracovník zprostředkovatelem služeb, neboť může pomoci získat potřebné kontakty na různé zdroje pomoci či sociální zařízení. V této souvislosti by měl mít sociální pracovník k dispozici síť sociálních služeb, které může svým klientům zprostředkovat. Některé teoretické přístupy poukazují i na roli učitele sociální adaptace, kdy sociální pracovník napomáhá klientům modifikovat jejich chování takovým způsobem, aby mohli své problémy efektivněji řešit. Velmi důležitou rolí sociálního pracovníka je přitom role manažera. Pracovník musí být manažerem, ale také administrátorem. Je třeba, aby zjišťoval, organizoval, konzultoval, řídil, plánoval, rozvíjel a činil potřebné sociální změny. (Muhlpachr, 2004, s. 54-55)

Hlavním požadavkem profese sociálního pracovníka je, že podléhá úplné svéprávnosti, bezúhonnosti, zdravotní způsobilosti, a taktéž odborné způsobilosti podle §110 zákona o sociálních službách. Sociální pracovník musí mít akademické vzdělání a v praxi by měl disponovat žádoucími kompetencemi.

Pro tyto účely formulovala Rada pro vzdělávání v sociální práci několik žádoucích kompetencí. Kompetence lze považovat za funkcionální postoj profesní role, tedy rolí sociálního pracovníka výše zmiňovaných. Sociální pracovník by měl umět kriticky analyzovat, ale především uplatňovat teorie v praxi. Základem je znalost teorií sociální práce, jejich historie a uplatňování těchto znalostí při práci s cílovými skupinami. V této souvislosti je více než nezbytné umět komunikovat s různými typy klientů, neboť spektrum cílových skupin může být široké. Sociální pracovník se při výkonu svého povolání může setkat s dětmi a mladistvými, zneužívanými, týranými i zanedbávanými dětmi, s osamocenými rodiči, problémovými rodinami, znevýhodněnými osobami (tzn. zdravotně, mentálně, duševně), ale také se seniory, uživateli drog, oběťmi domácího násilí či nezaměstnanými, uprchlíky a bezdomovci. Proto je třeba, aby sociální práce byla vykonávána v souladu s etickými principy a odpovědně. V rámci žádoucích kompetencí je často zmiňována i schopnost chovat se profesionálně. (Matoušek, 2003b, s. 15-16)

Je také třeba podotknout, že výkon profese sociálního pracovníka předurčují jisté osobnostní předpoklady. Mezi tyto osobnostní předpoklady patří např. vhodné vystupování, přičemž na místě je expresivní a adaptivní chování sociálního pracovníka. Kromě toho, profesi sociálního pracovníka předurčuje humánní vztah ke klientovi, empatie a porozumění problémům klienta, přiměřená kritičnost a sebekritičnost, tvůrčí přístup k práci i ke klientům, přiměřený smysl pro humor, ale i hodnotová orientace. (Kopecká, 2015, s. 184-185)

3.2 Přístupy sociálního pracovníka k praxi

Sociální pracovníci vykonávají svoji profesi podle mnohých pravidel, které jsou dány právním systémem, zaměstnavatelem, ale i profesními standardy. (Mirka Nečasová in Matoušek, 2003b, s. 44)

Dále sociální pracovníci vykonávají svoji profesi podle několika přístupů, které mohou být ukotveny v rámci teorií sociální práce nebo i v rámci teorií klientova světa. (Navrátil 2001, s. 12)

Z hlediska přístupů k praxi lze definovat typologii čtyř sociálních pracovníků, o kterých se zmiňuje především Banksová (1995, podle Mirka Nečasová in Matoušek, 2003b, s. 47), jak poukazuje Tabulka 4.

Tabulka 4 Typologie přístupů sociálních pracovníků k praxi (Banksová 1995, podle Mirka Nečasová, in Matoušek, 2003b, s. 47)

	Personální	Byrokratický	Angažovaný	Radikální
pojetí sociálního pracovníka	profesionál	úředník/technik	rovnocenný partner	rovnocenný partner
zdroj moci	profesionální expertizy	role v organizaci	kompetence jednat v dané situaci	kompetence jednat v dané situaci
pojetí uživatele služby	klient	konzument péče (vybírá si z předložených možností)	rovnocenný partner	rovnocenný partner
na co se klade důraz	individuální vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem	služební opatření (postupy)	individuální zmocnění	společenská změna
čím se sociální pracovník řídí	profesní etický kodex	pravidla zaměstnavatele	osobní přesvědčení	ideologie

základní principy	právo klienta na sebeurčení, akceptace, důvěra atd.	povinnosti organizace spravedlivě distribuovat zdroje a podporovat veřejné blaho	empatie, opravdovost, ryzost úmyslů	růst uvědomění, kolektivní akce
vhodná organizace	tam, kde je vysoký stupeň autonomie (např. soukromá praxe)	byrokratická organizace	nezávislá nezisková organizace, svépomocná skupina	nezávislá nezisková organizace, svépomocná skupina, nátlaková skupina

Jak poukazuje Tabulka 4, tak sociální pracovníci mohou být angažovanými, radikálními, byrokratickými a profesionálními. Přístup sociálního pracovníka k praxi se významně odráží i na způsobu aplikace teorií sociální práce a na způsobu práce s klientem. Angažovaný sociální pracovník je takový, který ke klientům přistupuje empaticky, s respektem a vnímá je jako lidské bytosti. Dá se říci, že angažovaní sociální pracovníci nejčastěji uplatňují koncept sociálního fungování a posuzují celkovou životní situaci. Angažovaný sociální pracovník uplatňuje při své práci osobní morální hodnoty a poměrně často dochází k tvorbě vztahů mezi sociálním pracovníkem a jeho klientem. Bohužel zde pak může časem nastat u takového pracovníka i syndrom vyhoření, a proto je třeba, aby docházelo k uplatňování pouze institucionálního rámce práv a povinností. (Mirka Nečasová in Matoušek, 2003b, s. 46)

Navíc postižení sociálních pracovníků syndromem vyhoření je poměrně často a podle výzkumu jím je ohroženo až 60 % pracovníků. (Maroon, 2012, s. 11)

Byrokratický sociální pracovník většinou neuplatňuje koncept sociálního fungování a nezohledňuje životní situaci klienta, řeší pouze důsledky. V neposlední řadě profesionální sociální pracovník je profesionálem ve svém oboru a jeho prioritou je zájem klientů. Důležitou roli zde naopak oproti byrokratickému pracovníkovi hraje posuzování životní situace klienta. (Mirka Nečasová in Matoušek, 2003b, s. 46)

Přístupy, které mohou sociální pracovníci uplatňovat při práci s cílovou skupinou dětí a mládeže nejsou nijak blíže legislativně upraveny a například v rámci předmětných nízkoprahových zařízení pro děti a mládež chybí bližší legislativa. (Matoušek, 2010, s. 274)

Vhodným přístupem sociální práce s cílovou skupinou dětí a mládeže by se mohl zdát funkční přístup podle představitelky Krakešové. Tento přístup rozděluje cílovou skupinu na klienty sociálně slabé, sociálně vykojené, tlačené a neukázněné. Cílem tohoto přístupu je povzbudit klienta k překonání nějakých překážek například formou výchovného programu, což by mohl být případ pro nízkoprahová zařízení pro děti

a mládež. Cílem tohoto přístupu je dále vypracovat metodiku individuální práce s klientem, která je postavena na poznání nejenom klienta, ale i jeho sociálního fungování. Sociální pracovník dále v rámci tohoto přístupu roztřídí získané informace, sestavuje diagnózu a vytváří plán pomoci. (Jurajdová, 2012, s. 31)

Matoušek (2010) však bohužel poukazuje na to, že funkční přístup není zcela dostačujícím, a že by sociální pracovníci při práci s cílovou skupinou dětí a mládeže zejména ohroženou sociálním vyloučením měli volit konzistentnější a komplexnější teorie. Podle něj by se sociální pracovníci měli opírat o multidimenzionální model klientova problému a řešit všechny potřeby dětí a mládeže. I přesto by sociální pracovník měl vždy při práci s cílovou skupinou dětí a mládeže zohledňovat, a především vycházet z celkového sociálního fungování klienta a spolupracovat s klientovým prostředím, u dětí a mládeže především s jeho rodinou. Také je třeba zvážit, jaké budou mít poskytované služby dopad na sociální fungování dětí a mládeže jakožto cílových klientů. (Matoušek, 2010, s. 278)

3.3 Shrnutí

Na závěr této kapitoly lze říci, že sociální pracovníci mohou vykonávat profesi sociální práce za předpokladu, že splňují požadavky na ně kladené, týkající se úplné svéprávnosti, bezúhonnosti, zdravotní a odborné způsobilosti a žádoucích kompetencí. Sociální pracovníci poskytující služby cílové skupině dětí a mládeže mohou volit z několika teoretických přístupů, přičemž vždy záleží na problému a stádiu sociálního vyloučení, ve kterém se klient nachází. V případě sociální práce s dětmi a mládeže je třeba spolupracovat i s rodinou a přemýšlet nad tím, jak bude mít použitý teoretický přístup dopad na sociální fungování klienta. (Kopřiva, 2006, s. 37)

4 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

V rámci této kapitoly budou vymezena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, jejich účel a cílová skupina. Pozornost bude věnována také problémům, se kterými se cílová skupina těchto zařízení potýká.

4.1 Účel nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) jsou podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., zařízením poskytující sociální služby. Sociálními službami se přitom rozumí soubor činností, které zajišťují pomoc nebo podporu sociálně potřebným osobám, a kterým hrozí sociální vyloučení nebo potřebují sociální začlenění. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež „*poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohrožených společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována anonymně.*“ (Zákon 108/2006 Sb., §62)

Ve své podstatě jsou nízkoprahová zařízení určena dětem a mládeži ke smysluplnému trávení volného času. Jejich účelem je, aby děti a mládež netrávily svůj volný čas neorganizovaně a nezvyšovalo se riziko vzniku problémového nebo sociálně delikventního chování. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež lze tedy považovat za alternativu trávení volného času mimo zájmové kroužky a jiné organizované volnočasové aktivity. Děti a mládež mohou tato zařízení navštěvovat kdykoliv a návštěva je vždy na jejich svobodné volbě, stejně jako volba volnočasových činností. Děti a mládež si mohou vybrat mezi několika aktivitami jako např. mezi poslechem muziky, promítáním filmů na přání, stolním fotbalem, kulečnickem, air hockey, lezeckou stěnou či půjčovnou sportovního vybavení na ven, zkušebnou s hudebními nástroji pro mladé začínající kapely, výtvarnou dílnou s hrnčířským kruhem apod. (Co je nízkoprahový klub ...)

Tuto nabídku programů si vytváří nízkoprahová zařízení pro děti a mládež podle svých možností. Ovšem všechna nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou povinna podle zákona o sociálních službách poskytovat základní sociální poradenství, které

napomáhá klientům řešit jejich nepříznivou sociální situaci, ve které se nacházejí. NZDM kromě základního sociálního poradenství poskytují následující činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. (Zákon č. 108/2006 Sb., § 62)

Smyslem nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je tedy poskytovat poradenství i preventivní činnosti. Děti a mládež mají možnost si popovídat se sociálním pracovníkem, svěřit se mu se svými obtížemi a získat tak možné řešení situace, kterou právě prožívají. NZDM jsou tedy prostorem, kde mladiství získávají ochranu, podporu, ale zároveň i dozor. Všechna NZDM mají jasná pravidla a zakazují jakékoliv formy a projevy rizikového nebo delikventního chování, zejména šikanu, požívání alkoholu nebo jiných návykových látek. (Co je nízkoprahový klub ...)

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež fungují v souladu s vlastními standardy kvality sociálních služeb pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Tyto standardy formulovala Česká asociace streetwork⁴, která sdružuje nízkoprahové služby. Jedná se o základní materiál, na jehož podkladě lze posuzovat kvalitu služeb poskytovaných v jednotlivých zařízeních. Standardy NZDM⁵ se opírají o Standardy kvality sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí⁶ a poskytují jakési vodítko pro sociální pracovníky v NZDM. (Standardy kvality sociálních služeb ...)

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež se kromě zákona o sociálních službách řídí i další legislativou, mezi kterou patří zákon o výkonu ústavní výchovy, zákon o rodině, zákon o státní kontrole, zákon o sociálně-právní ochraně dětí a úmluva o právech dítěte. (Standardy kvality sociálních služeb ...)

Nutné je zmínit, služby v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež jsou podle §72 zákona o sociálních službách službami poskytovanými bez úhrady nákladů. V neposlední řadě je nutné zmínit, že aby mohla nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytovat sociální služby, tak musí být registrována podle zákona o sociálních službách. (Zákon č. 108/2006 Sb., §72, 78)

⁴ <http://www.streetwork.cz/>

⁵ <http://www.streetwork.cz/content/view/195/157/>

⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/5963>

4.2 Cílová skupina a její problémy

Cílovou skupinou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež jsou, jak již z názvu vyplývá děti a mládež ve věku od 6 do 26 let. Tuto cílovou skupinu lze rozdělit podle vývojové psychologie do skupiny dětí mladšího školního věku, středního školního věku, staršího školního věku a adolescence. Mladší školní věk začíná nástupem do školy, tedy od 6. roku věku a trvá zhruba do 8 až 9 let věku. Pro toto období je charakteristická právě změna životní situace dítěte, kdy nastupuje do školy. Pro období mladšího školního věku je pro děti ještě typická dětská činnost, kterou je hra. V rámci sociální aktivizace ovšem dítě začíná plnit i nějaké školní povinnosti, které jsou kompenzovány zájmovými kroužky. V tomto období dítě přestává klást důraz pouze na primární neboli rodinou socializaci a vedle rodiny dítě začíná ovlivňovat i sekundární socializace neboli škola a vrstevníci. Střední školní věk poté začíná mezi 8. až 9. rokem věku a trvá zhruba do 11. až 12. roku věku. Proto toto vývojové období je typický přestup na druhý stupeň základní školy, který je často spojen s počínajícím dospíváním. Ve věku od 11 do 15 let poté nastupuje starší školní věk, který končí ukončením povinné školní docházky. Adolescence je poté obdobím od 15. do cca 22. roku věku. Pro mladší školní věk je charakteristické spoluutváření vlastního sebepojetí, sebevědomí, upevňování hodnot, morálního vědomí a jednání. Problémem v tomto období může být požadavek na školní úspěšnost dítěte. Každé dítě se učí jinak a může docházet k projevům školní neúspěšnosti, které mohou mít příčiny jednak v dítěti, ale i v rodině nebo mohou být závislé na psychické poruše dítěte. Školní neúspěšnost je jedním z mnoha problémů, se kterými se mohou děti v tomto vývojovém období potýkat, a se kterými se tedy mohou setkat sociální pracovníci v rámci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Sociální pracovníci mohou například odhalit tyto potíže, zjistit příčiny, působit preventivně proti vážným dopadům školní neúspěšnosti, ale i navrhnout řešení. Následující období školního věku a adolescence jsou pak charakteristické dospíváním. V období dospívání dochází k výrazným změnám v somatickém, kognitivním i citovém vývoji. Ke změnám dochází i v socializaci dospívajícího. (Kopecká, 2011, s. 136-150)

Pro toto období jsou typické problémy rizikového chování. Rizikové chování je přitom takové, které přímo nebo nepřímo způsobuje nějaké psychosociální nebo zdravotní poškození. Děti a mládež mohou poškozovat sebe, ostatní nebo majetek či prostředí. Za rizikové chování lze považovat projevy záškoláctví, lhaní, agresivity,

agresivního chování, šikany, kyberšikany nebo násilného chování. Za rizikové lze také považovat vandalismus, závislostní chování, rizikové chování na internetu, rizikové sexuální chování, hazardní činnosti nebo extrémní rizikové sporty. V neposlední řadě lze za rizikové chování považovat užívání anabolik a steroidů, extremismus, xenofobii, rasismus, intoleranci či antisemitismus. V období dospívání lze zaznamenat i projevy delikventního chování, které se týká kriminálního jednání. Delikventní chování je takové, jež vede k porušování zákonů nebo jiných norem chování. (Sobotková, 2014, s. 40-49)

4.3 Způsoby řešení problémů cílové skupiny sociálním pracovníkem

Sociální pracovníci s cílovou skupinou dětí a mládeže nejvíce řeší problémy spojené s rizikovým a delikventním chováním, ale i sociálním vyloučením. Tyto problémy řeší sociální pracovníci v rámci primární, sekundární, ale i terciální prevence.

Primární prevence bývá zaměřena na intervenci před vznikem rizikového nebo delikventního chování, ale i sociálního vyloučení. Tato prevence je zaměřena na zlepšení fungování celé rodiny označováno také jako sanace rodiny. Uplatňována bývá např. logopedická terapie.

Sekundární prevence je poté zaměřena na tu cílovou skupinu dětí a mládeže, u které již dochází k sociálnímu vyloučení. V tomto případě mohou sociální pracovníci používat krizovou intervenci poskytovanou rodinám v náročných situacích, poskytovat behaviorální terapii zaměřenou na změnu chování v interakcích, nebo různé tréninky zaměřené na rodičovské dovednosti či posilování žádoucího chování u dětí a mládeže.

Terciální prevence se týká již odsouzených mladistvých. Přístupů je zde několik, přičemž nejvíce se s mladistvými pracuje v rámci celé rodiny. Intenzivní práce sociálního pracovníka s takto problémovými rodinami je označována za multisystémovou terapii. (Matoušek, 2010, s. 274-276)

Poměrně často v praxi uplatňovanou metodou sociální práce s dětmi a mládeží je poradenství a práce se skupinou neboli streetwork. Poradenství je poměrně častým přístupem uplatňovaným právě u pomáhajících profesí. Sociální poradenství uplatňované v profesi sociálních pracovníků se rozděluje na základní a odborné.

Základní sociální poradenství je zaměřené na poskytování informací o možnostech a službách, které vedou k vyřešení nebo zmírnění situace klienta. Základní sociální poradenství přitom musí poskytovat všichni poskytovatelé sociálních služeb, takže i sociální pracovníci pracující v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Odborné sociální poradenství je poté zaměřené na poskytování pomoci klientům přímo při řešení jejich sociální situace. Tito klienti se mohou potýkat se sociálními problémy, mezi které patří problémy s manželskými nebo mezigeneračním soužitím, problémy péče o děti, problémy osob propuštěných z výkonu trestu nebo problémy starších či postižených osob. Součástí tohoto odborného poradenství je i poskytování terapeutických činností. Odborné sociální poradenství oproti tomu základnímu používá speciální odborné přístupy. (Pavel Hartl in Matoušek, 2003b, s. 84-85)

Další často využívanou metodou sociální práce s dětmi a mládeží je streetwork. Tato metoda představuje ve své podstatě práci sociálního pracovníka na ulici. Jedná se o specifickou formu terénní sociální služby, jejíž součástí je právě i nízkoprahová nabídka sociální pomoci. Nutné je zmínit, že tato terénní služba není poskytována přímo na ulici, nýbrž v jakkoliv zastřešeném nebo otevřeném neinstitucionalizovaném prostředí (např. parky, průchody, nádraží, garáže, sklepy, kluby, hřiště aj.). Sociální pracovníci poskytují tuto službu jednak „na ulici“, ale také v nízkoprahových klubech a zařízeních, které jsou alternativou ulice. Částečně tak prostřednictvím nízkoprahových zařízení dochází k institucionalizaci této metody přístupem přímé práce, nepřímé práce a práce přesahující neboli smíšené. Dále sociální pracovníci musí mapovat terén, vyhledávat problémové skupiny dětí a mládeže, navazovat první kontakt a vytvořit si se skupinou vztah. Streetwork je jedním ze systematických přístupů sociální práce. (Zdena Bednářová in Matoušek, 2003b, s. 169-177)

Je třeba říci, že teoretické přístupy by měli sociální pracovníci používat k tomu, aby ohodnotili klienta a porozuměli jeho vnitřnímu světu i sociálnímu fungování. (Kopřiva, 2006, s. 37)

4.4 Shrnutí

Na závěr této kapitoly lze zhodnotit, že nízkoprahová zařízení nabízí dětem a mládeži možnost smysluplného trávení volného času, ale i nabídku základního sociálního poradenství, podporu rozvoje jejich samostatnosti a nabídku anonymní a komplexní sociální pomoci. NZDM jsou představiteli práce se skupinou, přičemž

sociální pracovníci jednak podporují společenskou spoluodpovědnost u dětí a mládeže, ale také přispívají k prevenci vzniku rizikového a delikventního chování. (Zdena Bednářová in Matoušek, 2003b, s. 177)

Za dobu své praxe v sociálních službách mám spíše dojem, že nízkoprahová zařízení pro děti a mládež primárně zprostředkovávají v nemalém procentu službu bezplatných zájmových kroužků pro své uživatele a stávají se tak náhražkou zájmových volnočasových aktivit pro ty, kteří nemohou placené kroužky navštěvovat. Dle mého názoru sociální pracovník ponejvíce zastává spíše pedagogickou funkci v těchto zařízeních, která spočívá ve vedení a výkonu dozoru při volnočasových aktivitách. V malé procentuální míře řeší s uživateli služeb zakázky skutečně sociálního charakteru. Hodně diskutovanou otázkou bývá také nízkoprahovost těchto služeb – je přijatelné, aby uživatelé NZDM užívali tabákové výrobky před vchodem do zařízení, které je v zorném poli široké veřejnosti?

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část obsahuje metodologii výzkumu, především stanovení výzkumného cíle, použité metody a techniky získání informací, ale i formulaci klíčových výzkumných otázek, popis výzkumného souboru a způsob zpracování dat. Nejdůležitější kapitolou výzkumné části je přitom vyhodnocení realizovaných rozhovorů a zodpovězení položených výzkumných otázek. Závěrem této části jsou pak zhodnoceny zjištěné informace a poznatky. Je také nutné podrobit výsledky diskuzi a konfrontovat tyto závěry s výsledky analýzy teoretické části. Kromě toho je třeba formulovat náměty pro další bádání nebo aplikaci závěrů v praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

5.1 Cíl výzkumu, výzkumná otázka

„Cíl výzkumu určuje, čeho má být jeho splněním dosaženo.“ (Reichel, 2009, s. 47)

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu je zjistit, zda teorie sociální práce jsou využívány v běžné praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Olomouci.

Prvním krokem vedoucím k dosažení tohoto cíle je přitom formulace výzkumné otázky. Výzkumná otázka napomáhá ke zjištění toho, čeho chce badatel výzkumem dosáhnout. (Walker, 2013, s. 23)

Hlavní výzkumnou otázkou je tedy následující:

- **Hlavní výzkumná otázka** (dále jen HVO) – Co si myslí sociální pracovníci o významu využívání teorií sociální práce v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež?

Aby mohla být hlavní výzkumná otázka zodpovězena, stanovil jsem tři dílčí výzkumné otázky, pomocí kterých respondenti pomohou zodpovědět hlavní výzkumnou otázku. Dílčí výzkumné otázky jsou tedy následující:

- První dílčí výzkumná otázka (dále jen DVO1) – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež důležité?

- Druhá dílčí výzkumná otázka (dále jen DVO2) – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež funkční?
- Třetí dílčí výzkumná otázka (dále jen DVO3) – Je rozsah teorií sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež dostačující?

5.2 Popis použitých strategií a technik

Metodu lze z obecného hlediska definovat jako „*postup, pravidla či principy, které vymezují možné operace či jednání směřující od určitých výchozích (počátečních) podmínek k požadovanému cíli, ať se jedná o jednoduché dílčí operace, resp. aktivity, nebo činnosti (jednání), rozsáhlé.*“ (Baum, Gojová, 2014, s. 86)

Použitou metodou je tedy kvalitativní výzkumná metoda. Kvalitativně založený výzkum vychází z interpretativního přístupu a jeho úkolem je ukázat jevy, situace a souvislosti v určené životní situaci nebo například profesi. (Papřoková, 2012, s. 23)

Tak tomu je u výzkumu aplikovaného v této práci. Pro účely tohoto výzkumu je použita sociologická metoda, konkrétně metoda terénního průzkumu. Ve vybraném městě (Olomouci) a konkrétních skupinách sociálních pracovníků jsou totiž zjišťovány kvalitativním postupem potřebné informace vedoucí k zodpovězení hlavní výzkumné otázky.

Ve výzkumné práci lze použít celou řadu metod a u každé této metody lze zase volit mezi celou škálou různých technik. Techniky lze přitom považovat za pracovní nástroje, prostřednictvím kterých badatel získává informace, jež se vztahují k předmětu výzkumu. I když v běžné praxi tyto dva pojmy poměrně splývají, tak z teoretického hlediska je třeba jasně rozlišovat mezi výzkumnou metodou a technikou, která bývá metodě podřazena. Použití konkrétní metody a techniky do velké míry závisí na schopnostech samotného badatele. Lze vybírat mezi logickými metodami (tzn. dedukce, indukce), sociologickými metodami (založenými na empirickém zjištění), metodami systémovými, nebo modelováním. (Baum, Gojová, 2014, s. 86-90)

Úkolem tohoto kvalitativního výzkumu je zjistit, jak vybraná profese sociálních pracovníků NZDM ve svém přirozeném pracovním prostředí využívá teorie sociální práce.

Použitou technikou kvalitativního výzkumu je poté polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je považován za techniku zjišťování informací, která spočívá v přímé interakci mezi badatelem a respondenty. Polostrukturovaný rozhovor je pak typem rozhovoru, který má většinou dané téma týkající se hlavní výzkumné otázky, ale jehož průběh bývá v praxi volnějším. Je nutné podotknout, že typ polostrukturovaného rozhovoru bývá poměrně náročným na jeho zpracování. (Baum, Gojová, 2014, s. 91-95)

5.3 Popis výzkumného souboru

Výzkumným souborem jsou sociální pracovníci, kteří jsou považováni dle teoretických východisek za pomáhající profesi. Sociální pracovníci byli osloveni přímo v terénu, a to v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v Olomouci. Byla celkem vybrána tři nízkoprahová zařízení pro děti a mládež podle registru poskytovatelů sociálních služeb⁷, které jsou pro výzkumné účely zpracování dat následovně označeny:

- NZDM 1 1. nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Olomouci
- NZDM 2 2. nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Olomouci
- NZDM 3 3. nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Olomouci

V Olomouci jsou přitom registrovaná čtyři nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, přičemž jedno z nich odmítlo poskytnout rozhovor, neboť se nachází v situaci finanční nejistoty.

Je třeba říci, že i když je rozhovor vedený anonymně, tak mnohdy ani anonymita není pro respondenty přesvědčivá a zde lze vidět možný faktor neúspěchu techniky rozhovorů. I když bývá proporce úspěšně dokončených rozhovorů poměrně vysoká, tak problém odmítnutí rozhovorů bývá častý. (Disman, 2009, s. 141)

Dále je třeba zmínit, že v rámci vybraných nízkoprahových zařízení pro děti a mládež byli v každém z nich osloveni sociální pracovníci v přímé péči, kteří tedy představují participanty rozhovorů, se kterými byly vedeny polostrukturované rozhovory.

⁷ <http://iregistr.mpsv.cz>

Na strukturu těchto participantů přitom poukazuje Tabulka 5.

Tabulka 5 Charakteristika výzkumného vzorku respondentů

		Zaměstnanec	Délka praxe	Vzdělání
NZDM 1	P1	sociální pracovník	9 měsíců	VŠ, Pedagogika – sociální práce
	P2	sociální pracovník	3 roky	VŠ, Pedagogika – sociální práce
NZDM 2	P3	sociální pracovník	2 roky	VŠ, Sociální a humanitární práce
	P4	sociální pracovník	3 roky	VŠ, Charitativní a sociální práce
NZDM 3	P5	sociální pracovník	12 let	VŠ, Pedagogika – sociální práce
	P6	sociální pracovník	12 let	VŠ, Pedagogika – sociální práce

6 Způsob zpracování dat

Základem vhodně volené výzkumné strategie a následujícího způsobu zpracování dat, je získání dobré znalosti o předmětu zkoumání. (Loučková, 2010, s. 95)

Proto byla nejdříve provedena analýza teoretických přístupů k teoriím sociální práce a až poté volena výzkumná strategie a způsob zpracování dat. Zjištěná data sesbíraná z rozhovorů uskutečněných přímo v terénu byla vyhodnocena pomocí rozkladu zjištěných informací ke třem tématům neboli ke třem dílčím výzkumným otázkám. V rámci každého ze tří témat byly dále definovány kategorie, které byly rozloženy na subkategorie pomocí kódů. Tímto způsobem se podařilo docílit podrobné interpretace zjištěných informací. Data jsou tedy tímto způsobem interpretována, přičemž pro poskytnutí podrobnějších informací o zjištěných jevech, jsou výsledky doplněny o příklady neboli přímé citace z rozhovorů. Základní interpretaci dat lze tedy následovně shrnout:

DVO 1	Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež důležité?
KATEGORIE 1	VNÍMÁNÍ DŮLEŽITOSTI TEORIÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE V PRAXI
KATEGORIE 2	POSTOJE K TEORIÍM SOCIÁLNÍ PRÁCE
KATEGORIE 3	PŘÍNOS A VYUŽITÍ TEORIÍ V PRAXI
DVO 2	Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež funkční?
KATEGORIE 1	HODNOCENÍ EFEKTIVITY TEORIÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE
KATEGORIE 2	APLIKACE TEORIÍ PŘI ŘEŠENÍ PROBLÉMU KLIENTA
DVO 3	Je rozsah teorií sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež dostačující?
KATEGORIE 1	SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY TEORIÍ

7 Výsledky rozhovorů

Tato kapitola je strukturována podle zjištěných informací dle dílčích výzkumných otázek (dále jen DVO) a každá DVO je vždy zakončena zhodnocením. Výsledky jsou interpretovány rozkladem informací do kategorií, subkategorií a dimenzí. Z dílčích zhodnocení výzkumných otázek je poté vycházeno při zodpovězení hlavní výzkumné otázky v rámci kapitoly věnující se diskuzi.

7.1 Vnímání důležitosti teorií sociální práce

Pro interpretaci výsledků je v této části odpověď na první dílčí výzkumnou otázku: **DVO 1 – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež důležité?**

V rámci tohoto výzkumu vzešly z výsledků rozhovorů tři kategorie a následující subkategorie a dimenze, jak ukazuje Tabulka 6.

Tabulka 6 Dílčí výzkumná otázka 1

DVO 1	Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež důležité?			
VNÍMÁNÍ DŮLEŽITOSTI TEORIÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE V PRAXI				
KATEGORIE 1	Subkategorie A	školní oblast	školní předmět	A1
			náročnost disciplíny	A2
			zapomenutí v praxi	A3
	Subkategorie B	profesní oblast	utváření profesní identity soc. prac.	B1
			know-how	B2
			záruka poskytnutí bezpečného rámce	B3

POSTOJE K TEORIÍM SOCIÁLNÍ PRÁCE				
KATEGORIE 2	Subkategorie A	pozitivní postoje	principy	A1
			poučky	A2
			návody	A3
	Subkategorie B	negativní postoje	traumatické zážitky	B1
PŘÍNOS A VYUŽITELNOST TEORIÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE				
KATEGORIE 3	Subkategorie A	nevyužitelnost v praxi	při jednání s klientem v sociální práci	A1
			v NZDM	A2
	Subkategorie B	absence přínosů pro praxi		

7.1.1 Vnímání důležitosti teorií sociální práce v praxi

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie. První subkategorie se týká **školní oblasti (A)** a druhá subkategorie se týká **profesní oblasti (B)**.

Sociální pracovníci vnímají mnohem větší důležitost teorií sociální práce pro samotný proces vzdělávání, než pro praxi, i když v rámci rozhovorů později zazněly i názory, že teorie jsou důležité pro praxi. „... ve škole jsou teorie a metody sociální práce pokládány za jeden z klíčových předmětů. Já si myslím, že je to dobře, ...“ (P1). V rámci rozhovorů si tedy oslovení sociální pracovníci v NZDM asociovali teorie sociální práce převážně se školním prostředím než se samotnou praxí. (A1) „...vím, že jsem se o teoriích a metodách sociální práce učili po celou dobu studia a je to i státnicový předmět...“ (P5). Nebo „matně si vzpomínám na školu, kde jsme se teorie sociální práce učili...“ (P2). Kromě toho se jim často vybavovaly i metody sociální práce. „...První asociace je spojená s metodami sociální práce, které jsme se kdysi učil ve škole, když jsem studoval sociální práci. Pamatuji si, že mě zrovna tento předmět, i když byl jeden z těch důležitějších, protože nakonec nás čekali státnice, nebavil. Student si představuje, že z něj

po ukončení školy bude profesionál, který dokáže pomoci lidem v nouzi. Pamatuji si přesně na začátky mé praxe, kdy jsem zhruba tři měsíce po státnicích nastoupil do zaměstnání a všechno se to na mě nahnulo. V té době pro mě nějaké teorie nebyly vůbec prioritní. Jste hození rovnýma nohama do vody a musíte zkrátka plavat. Jako absolvent jsem se hodně naučil od kolegů – sociálních pracovníků, ale i od pracovníků v sociálních službách. Ne zrovna, že bych se vším inspiroval. Upřímně na teorie sociální práce jsem si vzpomněl po těch letech až teď při našem rozhovoru. Vybavují se mi různé přístupy a tak...“ (P6) Je ovšem třeba podotknout, že metody sociální práce si sociální pracovníci více asociovali se svoji běžnou praxí než se školou.

I když sociální pracovníci vnímají důležitost alespoň základních znalostí a povědomí o teoriích a metodách sociální práce, tak je vnímají za velmi náročnou disciplínu (A2), kterou po škole zapomenou (A3), na což již poukazovala výpověď respondenta (P6):

- (A2): *„...Ve škole jsem měla problém, tyto teorie správně interpretovat, snažila jsem se to přijmout a pochopit, jak bych to dělala já a pak, když jsem to prezentovala v té škole, tak jsem měla třeba problém s tím, že jsem třeba použila nějaký špatný slovíčko, načež jsem byla zastavena. Ale to zase chápu, přece jenom je to škola a musí se nás snažit dotáhnout k nejlepšímu, co jsme schopní ze sebe vyprodukovat...“ (P3),*
- (A3): *„... Člověk po škole, dá se říci, na teorie zapomene...“ (P4).*

Na druhou stranu sociální pracovníci si uvědomují, že teorie sociální práce jsou do jisté míry důležité pro jejich profesi. Ponejvíce si uvědomují, že utváří jejich profesní identitu (B1), poskytují know-how (B2), a jsou zárukou poskytnutí bezpečného rámce pro výkon jejich profese (B3):

- (B1): *„...teorie sociální práce utvářejí profesní identitu sociálního pracovníka, ...“ (P2)*
- (B2): *„...Němně si, ale uvědomuji, že právě tyto teorie jsou jakousi profesní identitou sociálního pracovníka...“ (P4),*
- (B2): *„...Ted' v praxi si nedokážu představit, že bych si vzala KBT nebo systemický přístup, mám pocit, že jsem získala spíše jakési know-how, jaký možnosti mám z těch teorií a já si z každé vytahuji něco, co se mi hodí třeba nějakou techniku (přerámování)...“ (P3),*

- (B3): „...pro některé sociální pracovníky si myslím, že by bylo nebezpečné, kdyby v praxi působili, aniž by tyto teorie znali, je to jakási záruka poskytnutí bezpečného rámce. Teorie sociální práce zaručí jakousi profesionální kvalitu, zvláště když si představím všechny lidi, co projdou do sociálních služeb, tak mně to opravdu přijde nebezpečný, aby teorie sociální práce byly opomenuty, nebo vůbec nebyly...“ (P3).

Kromě toho sociální pracovníci poukazovali na to, že teorie sociální práce by byly v praxi mnohem důležitější, pokud by v rámci vzdělávacího procesu měli studenti větší možnosti procvičovat, jak s teoriemi pracovat. „...Možná někdy by bylo více užitečnější té praxe než teorií. Člověk, i když sociální práci vystuduje a jde do zaměstnání, nemá ty velké zkušenosti, tak je mu to na nic.“ (P1)

7.1.2 Postoje k teoriím sociální práce

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie. První subkategorie se týká **pozitivních postojů (A)** a druhá subkategorie se týká **negativních postojů (B)**.

Ponejvíce mají sociální pracovníci kladné postoje k teoriím sociální práce a považují je za přínosné principy (A1), poučky (A2) či návody (A2):

- (A1): „...třeba teď to člověk nepojmenuje, ale má to v sobě zažité, takové ty principy...“ (P1),
- (A1 + A2): „...jsou to jakési poučky a návody, jak s klientem pracovat...“ (P2),
- (A2): „...Vzpomínám na přednášky ve škole, kdy nám vtloukali do hlavy právě různé poučky nebo ty teorie.“ (P6)

Zmíněny byly ovšem i negativní postoje k teoriím, a to nejenom z důvodu jistých negativních zkušeností s teoriemi ve školním prostředí (B1), jak níže zmiňuje (P3), ale i z toho důvodu, že se v běžné praxi sociálního pracovníka bez nich respondenti zcela obejdou. „...Teorie sociální práce ve mně vyvolávají spoustu traumatických zážitků. Teď zpětně bych je definovala jako nějakou snahu proniknout do něčeho, co pro mě bylo přirozený a bylo pro mě příliš daný do škatulek, já jsem z toho ve škole byla tak vystresovaná, že jsem pozbyla nějakou tu zdravou sebedůvěru...“ (P3).

7.1.3 Přínos a využití teorií v praxi

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie, které se týkají **nevyužitelnosti teorií v praxi (A)** a **absence přínosu pro praxi (B)**.

Bohužel sociální pracovníci nepovažují teorie sociální práce za nijak přínosné (B). Sociální pracovníci taktéž nepovažují teorie nijak využitelné, a to ani pro běžnou praxi profese sociálního pracovníka (A1), natož pro práci v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež (A2). I když respondenti vědí, že „...*se jedná o teorie, které se mohou v praxi prostě použít, jak jednat s klientem atp. ...*“ (P1), tak nedokáží říci, jak by mohli být využitelné nebo přínosné pro jejich praxi. Při řešení problémů klientů totiž vůbec teorie nepoužívají a vůbec nad nimi neuvažují. Problémy klientů řeší za pomoci utkvělých návodů, a hlavně vlastní intuice. Mezi nejtypičtější výpovědi sociálních pracovníků v NZDM k tomuto tématu přitom patří následující:

- (A2): „... *V našem zařízení se bez teorií sociální práce při řešení zakázek uživatelů cílové skupiny obejdeme...*“ (P2),
- (A2): „...*nemůžu říci, že bych za použití nějaké teorie vyřešila klientovu zakázku – to vůbec ne. Jednám hodně přirozeně tak, jak to cítím. V rovině teorií sociální práce vůbec neuvažuji. Pro sebe si myslím, že teorie sociální práce nepotřebuji... v praxi je běžný sociální pracovník víceméně neužívá...*“ (P3),
- (A1 + A2): „... *Myslím si, že teorie a metody sociální práce jsou nejspíše pro sociální práci důležité, ale myslím si, že v některých sociálních službách jako jsou třeba nízkoprahová zařízení pro děti a mládež takřka nevyužitelná. Já osobně za svoji praxi si nejsem vědoma, že bych některé teorie využila. Vybavuji si samozřejmě například KBT, systemický přístup, ekologické perspektivy a další, nicméně nikdy jsem je neaplikovala v praxi... Vždy jednám podle svého svědomí tak, jak to momentálně cítím neuvažuji, tak že bych si řekla tak pro tuto situaci se mi hodí systemický přístup a budu podle něj postupovat k vyřešení zakázky klienta. Ani jsem nějak nezaznamenala, že by tak jednali kolegové.*“ (P4)
- (A2): „... *A abych popravdě řekla za svoji praxi, a to už jsem docela dlouho ze školy, myslím, že letos to už bude 12 let, jsem je asi ve své praxi nevyužila. A to jsem prošla několika sociálními službami...*“ (P5)

- (A2): „...*Tudíž, jak jsem řekl, nepotřeboval jsem je, respektive jsem je nepoužil při řešení nějaké zakázky. Ani si to teď po těch letech nedokážu představit, že bych třeba použil KBT nebo logoterapii.*“ (P6)

7.1.4 Zhodnocení

V rámci zhodnocení lze především zodpovědět první dílčí výzkumnou otázku – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež důležité?

Lze říci, že sociální pracovníci většinou nedokáží určit, zda jsou z obecného hlediska teorie sociální práce důležité, jak uvádí (P2): „...*nicméně v tuto chvíli nedokážu říci, zda jsou důležité.*“ Za mnohem důležitější ovšem považují metody sociální práce, které ve své praxi využívají. „...*Metody sociální práce ano, ale teorie ty určitě ne...*“ (P5). Spíše se tedy pracovníci v NZDM přiklánějí k tomu, že teorie sociální práce nejsou důležité, i když si některé z nich ze školy pamatují (např. kognitivně behaviorální terapie, logoterapie, systemický přístup, ekologické perspektivy. „*Kdybych měla odpovědět, zda jsou důležité, myslím tedy alespoň pro mě, že ne. Obejdu se bez nich...*“ (P4).

Pro praxi NZDM teorie sociální pracovníci tedy nepovažují za důležité a vůbec je nevyužívají. Velmi zajímavým zjištěním přitom je, že sociální pracovníci poukazují na důvod, proč nepovažují teorie sociální práce za důležité. Tímto důvodem je zřejmě pohled společnosti na jejich profesi. „...*To, že je nebereme za důležité, může být výsledkem právě toho, že naše povolání není společností uznáváno, což se také projevuje na finančním ohodnocení naší profese.*“ (P4).

7.2 Funkčnost teorií sociální práce

Pro interpretaci výsledků je v této části hledána odpověď na druhou dílčí výzkumnou otázku:

DVO 2 – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež funkční?

V rámci tohoto výzkumu vzešly z výsledků rozhovoru dvě kategorie a následující subkategorie a dimenze, jak uvádí Tabulka 7.

Tabulka 7 Dílčí výzkumná otázka 2

DVO 2		Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež funkční?		
HODNOCENÍ EFEKTIVITY TEORIÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE				
KATEGORIE 1	Subkategorie A	bez hodnocení efektivity	neuplatňované v NZDM	A1
	Subkategorie B	s hodnocením efektivity	funkční a uplatňované v jiných zařízeních	B1
			funkční a uplatňované v terapeutických poradnách	B2
APLIKACE TEORIÍ PŘI PROBLÉMU KLIENTA				
KATEGORIE 2	Subkategorie A	aplikace vlastního jednání	intuitivní jednání	A1
			přenechání aplikace teorií jiným odborníkům	A2
	Subkategorie B	aplikace teorií a metod	sebereflexe	B1
			nácvik KBT	B2
			úkolově orientovaný přístup	B3
			antiopresivní přístup	B4

7.2.1 Hodnocení efektivity teorií sociální práce

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie. První subkategorie se týká situace, kdy **není hodnocena efektivnost (A)** a druhá subkategorie se týká **hodnocení efektivnosti (B)**.

Sociální pracovníci se v rámci rozhovorů rozdělují na dva pomyslné tábory. Někteří tvrdí, že nedokáží efektivnost teorií sociální práce hodnotit, neboť při práci s cílovou skupinou žádné teorie nepoužívají. Jiní zase poukazují na efektivnost uplatňovaných teorií v terapeutických poradnách.

„...Efektivnost těchto teorií v zařízení pro děti a mládež nelze posoudit, bez toho, aniž bychom tyto teorie aplikovaly...“ (P2). Z této výpovědi je jasně znatelné, že pokud sociální pracovníci v NZDM neaplikují teorie sociální práce, tak také nemohou posuzovat jejich efektivnost, a spíše nevědí:

- (A1): „...Kdybych to stáhla na naše zařízení, řekla bych, že možná ani i ne...“ (P4),
- (A1): „...Nevím ani jestli v praxi fungují. Za sebe to nemůžu jednoznačně potvrdit, protože jsem je nikdy v praxi nepoužil. Takže opravdu nevím.“ (P6).

Na druhou stranu sociální pracovníci nepopírají, že v jiných zařízeních, která poskytují sociální služby, mohou být teorie aplikované a efektivní. Velmi často v této souvislosti poukazují na terapeutické poradny, v rámci kterých bývá uplatňována především kognitivně behaviorální terapie (dále jen KBT):

- (B1): „...Těžko říci, možná v jiných zařízeních jsou teorie sociální práce osvědčené...“ (P2),
- (B2): „...teorie sociální práce jsou dle mého názoru funkční, například KBT je běžně aplikováno v terapeutických poradnách...“ „...Takže, kdybych měla odpovědět, zda jsou teorie sociální práce funkční – ano jsou.“ (P3),
- (B2): „...Kdybych měla zhodnotit jejich funkčnost, řekla bych, že nejspíše funkční jsou, třeba v terapeutických poradnách, zde jistě ano...“ (P4),
- (B2): „...Fungovat jistě budou třeba v terapeutických oborech, dokážu si jejich využití představit třeba v psychologie, psychiatrii, ale opravdu ne v té naší běžné praxi.“ (P6).

7.2.2 Aplikace teorií při řešení problému klienta

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie. První subkategorie se týká **aplikace vlastního jednání (A)** a druhá se týká **aplikace teorií a metod (B)**.

Většinou sociální pracovníci přistupují k řešení problému klienta intuitivně (A1), a poukazují na to, že v praxi ani nemají dostatek času rozhodovat se mezi tím, jakou teorii nebo metodu zvolit. „...v praxi si neuvědomuji, tohle byla ta a ta teorie, to ne. Prostě kolikrát mi přijde, že je to přirozené jednání, lidské pro tu situaci. Myslím, že to ani není možné, abych například při řešení krizové situace dlouze přemýšlela, která teorie se pro

její vyřešení hodí a která zrovna ne a už vůbec ne, jakou techniku bych měla využít. To není zkrátka možné. Člověk jedná intuitivně, aniž by nad tím nějak přemýšlel. Teorie v našem zařízení neuplatňujeme, alespoň já to tak vnímám, abychom si řekli, použijeme tu a tu teorii. Přijde mi, že kolikrát je to tady o tom, že se instinktivně zachovám přirozeně a jak to vyplyne ta situace. Je to o tom, že my musíme jednat okamžitě a okamžitě volit správné jednání. Mně přijde, že nevím, jestli je to o nějaké teorii.“ (P1).

Navíc je třeba podotknout, že i když sociální pracovníci ponejvíce přistupují k řešení problému klienta intuitivně, tak vždy ctí respekt ke klientovi jakožto jednu z hodnot sociální práce. „...*V rámci zakázek řešíme vztahové problémy, ať už partnerské nebo rodinné, problémy ve škole, objevuje se i diskriminace, šikana atd. Zaručuji uživatelům důvěryhodnost, rovnost, ráda si vyslechnu jejich problémy a nastíním možná řešení. Vždy poslední slovo má uživatel, respektuji jeho svobodnou volbu při řešení zakázky.“ (P5).*

Dále k řešení problému přistupují sociální pracovníci tak, že uplatňování teorií spíše přenechávají odborníkům, většinou poradnám. (A2): „...*Nikdy jsem je nepraktikovala. Jednám spíše hodně podle intuice, tak jak je mi to přirozené pro danou situaci, nepřemýšlím v rozsahu teorií. Myslím, že to právě ani v NZDM nejde, sociální pracovník musí jednat okamžitě, nemá čas přemýšlet nad teoriemi a jejich využitím. Když se setkáme se zakázkou, která spadá svým charakterem opravdu do terapeutické poradny, odkazujeme klienta právě do našeho návazného zařízení, které spadá pod naši organizaci a kde jsou odborníci, které mají tyto techniky zažité.“ (P4). Velmi obdobně jak respondent (P4) vypovídal i respondent (P1), jež poukazuje na odkazování některých případů odborníkům. „*Pokud s klientem řešíme zakázku typu poruch chování, agresivity či duševní poruchy odkazujeme klienty odborníkům.“ (P1).**

Sociální pracovníci taktéž zmiňují, že v praxi NZDM považují uplatňování teorií za něco, co je „přes čáru“. Poukazují na to, že musí být v návaznosti na charakter NZDM a cílovou skupinu opatrní při aplikaci teorií a tak si dovolují třeba jen sebereflexi (B1), nebo nácvik KBT terapie (B2), ale s mírou, jak tvrdí tento respondent: „...*Nicméně v mé praxi se snažím hlídat si záda, aby to nepřesáhlo rámeček, který je pro ro dítě bezpečné. Já přece jenom jsem tady na klubu, kde je živo, pokud s tím klientem si vyhledáme kontaktní místnost, tak tam mám stejně jenom omezenou dobu a z kapacitních důvodů to nejde zvládnout, tak se přece jednom snažím hlídat si, abych do té terapie nešla, protože to nemůžu prostě ošetřit, to není možné. Užívám například sebereflexi, snažím se například klientovi zmínit kontext třeba ze sociologie, co se mu děje v životě, v tomto směru však*

nelze říci, že využívám přímo teorie sociální práce. Je fakt, že jsem se jednou dostala do situace, kde jsem s klientem prostě nacvičovala, která měla problém s tím, že jí chlapci osahávali, tak jsem řekla nic, ty se musíš naučit, že potřebuješ nějak reagovat, tak jsem ji postavila, tak jak popisovala tu situaci do takových bezpečných zón, jako ramena, stehna a v tom okamžiku jsem měla čtyři polštáře, ona se měla otočit a pořádně se ubránit rukama. To se dá považovat za nějaký nácvik KBT terapie. Opravdu však do složitějších případů bych se nepouštěla, i přesto, že jsem si vědoma, že mám k tomu kompetence.“ (P3)

Kromě toho sociální pracovníci poukazují i na možnost aplikace úkolově orientovaného přístupu při řešení problému klienta v NZDM (B3). Tento přístup používají pracovníci přitom intuitivně nežli plánovaně a systematicky. „...*Asi nejvyužitelnější pro běžnou praxi je úkolově orientovaný přístup, ten ano. Ale stejně sociální pracovník v tomto směru jedná přirozeně, instinktivně bych řekl. Neuvažuje o tom, že by si řekl, aha tady použiju úkolově orientovaný přístup a konkrétně techniku třeba aktivního naslouchání, takhle jednám instinktivně. V konkrétní situaci vidíte na uživateli, co je v danou chvíli potřeba, že byste jej měl motivovat, pochválit, naslouchat. Úkolově orientovaný přístup v NZDM tedy zpětně, když si to uvědomuji, používám, ale fakt nevědomě. Nicméně bezpečně mohu potvrdit, že jiné přístupy opravdu nevyžívám. Logoterapii, systemiku a ty další, to vůbec.“ (P6).*

V poslední řadě lze zmínit i antiopresivní přístup (B4). „*Samozřejmě napadá mě, že bych mohla u diskriminace použít antiopresivní přístup, ale opravdu spíše spoléhám na přirozené jednání, řešení, která mě napadají spontánně, než abych hledala využití nějaké teorie.“ (P2).*

7.2.3 Zhodnocení

V rámci zhodnocení lze především zodpovědět druhou dílčí výzkumnou otázku – Jsou teorie sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež funkční?

Lze říci, že teorie sociální práce jsou podle sociálních pracovníků především funkční v terapeutických poradnách a jiných zařízeních sociálních služeb, nikoliv v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, kde jejich funkčnost mohou hůře posoudit. V NZDM totiž nejsou teorie uplatnitelné při řešení problémů klienta a není na ně čas, sociální pracovníci pak volí spíše intuitivní přístup. Pokud je přeci jen třeba

přistoupit k teoriím při řešení problémů klienta, tak pak sociální pracovníci aplikují sebereflexi, kognitivně behaviorální terapii, úkolově orientovaný přístup, či antiopresivní přístup, ale jak sami uvádí, nikoliv v plném rozsahu těchto teorií a plánovaně, ale spíše intuitivně a někdy i nevědomě.

Na závěr funkčnosti teorií sociální práce lze také zmínit poměrně zajímavou informaci, kterou přináší výpověď sociálního pracovníka (P5), jež tvrdí, že *„dle mého názoru teorie fungují, ale spíše sociální pracovníci se s nimi neidentifikují, jestli mi rozumíte. Terapeutické zakázky přenechávají spíše odborníkům, mám na mysli psychology a tak...“* (P5)

Je pravdou, že výzkumem bylo zjištěno, že sociální pracovníci spíše přenechávají uplatňování teorií jiným odborníkům. Otázkou tedy je, z jakého důvodu sociální pracovníci spíše přenechávají uplatňování teorií sociální práce⁸. Důvodem může být jejich přílišná obecnost, nebo jsou teorie nevhodnými přístupy neuplatnitelnými při řešení problémů klientů v NZDM, nebo sociální pracovníci nechtějí z důvodu například nerespektování této profese, jak již sami poukázali. V rámci rozhovorů přitom zaznělo, že v běžném provozu nízkoprahových zařízení pro děti a mládež nelze v podstatě teorie aplikovat:

- *„...třeba v těch nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež to myslím ani nejde...“* (P6),
- *„...Netvrdím, že by se bez teorií obešly ve všech sociálních službách, to asi ne. Ale tady v nízkoprahu nebo ve službě terénních programů jsem je opravdu nepotřebovala, ani jsem si nevšimla u kolegy, že by postupoval při řešení zakázky v rámci teorií sociální práce.“* (P5).

Na druhou stranu v rámci rozhovorů také zaznělo, že kdyby sociální pracovníci chtěli, tak by teorie uplatňovat šly, ale že spíše volí poměrně často zmiňovaný intuitivní přístup. *„Samozřejmě, kdybych trvala na jejich uplatňování, tak bych je jistě využila. Potýkáme se s problémy s chováním, agresivitou, diskriminací atd., kde bych jistě mohla teorii sociální práce uplatnit, ale v situacích, kdy člověk potřebuje jednat ihned, se spoléhá na vlastní intuici, na své svědomí a řeší zakázku uživatele podle svého nejlepšího vědomí, bez uplatňování těchto teorií.“* (P2).

⁸ Pozn.: pak tedy nemohou ani posuzovat jejich efektivnost

7.3 Dostatečnost rozsahu teorií sociální práce

Pro interpretaci výsledků je v této části hledána odpověď na třetí dílčí výzkumnou otázku:

DVO 3 – Je rozsah teorií sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež dostačující?

V rámci tohoto tématu vzešla z výsledků rozhovorů jedna kategorie a následující subkategorie a dimenze, viz Tabulka 8.

Tabulka 8 Dílčí výzkumná otázka 3

DVO 3		Je rozsah teorií sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež dostačující?		
SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY TEORIÍ				
KATEGORIE 1	Subkategorie A	pomoc při vyřešení zakázky klienta	dostatečnost z hlediska rozsahu pro vyřešení zakázky	A1
	Subkategorie B	nedostatečnost teorií	absence psychologie	B1
			strach z aplikace teorií	B2

7.3.1 Silné a slabé stránky teorií

V rámci této kategorie vzešly z výsledků rozhovorů dvě subkategorie. První subkategorie se týká silných stránek teorií sociální práce neboli **pomoci při vyřešení zakázky klienta (A)** a druhá subkategorie se týká slabých stránek teorií sociální práce neboli **nedostatečnosti teorií (B)**.

Nejvíce přitom z rozhovorů vyplývá nedostatečnost rozsahu teorií sociální práce. Na to, že jsou teorie sociální práce v praxi nedostatečné, poukazovali sociální pracovníci v rámci rozhovorů již dříve, to zejména v souvislosti, že náročnější případy přenechávají

na odbornících. Za nedostačující považují psychologický rozhled (B1). „...*Sociální pracovník by spíše potřeboval širší škálu vzdělání, když se dítě vzteká, jak s ním mám pracovat? Dle teorií bych mohla užít např. KBT, ale nikdy bych si netroufla KBT aplikovat, potřebovala bych větší psychologický rozhled. Ve škole samozřejmě podpůrné předměty jako je psychologie a další jsou, ale ne v takové míře, která je pro praxi potřeba.*“ (P1).

Na absenci znalostí psychologie přitom sociální pracovníci poměrně často poukazují a tvrdí, že jim právě tato absence brání v uplatňování teorií sociální práce. „*Dle mého názoru si myslím, že rozsah těchto teorií není dostačující pro praxi sociálního pracovníka, často ve své praxi postrádám psychologii, ve škole jsme se ji sice učili, ale ne v takovém rozsahu, abych ji mohla aplikovat v praxi. Teorie sociální práce mi v době studia připadaly strohé, nikdy jsem si neuměla představit, že bych nějakou teorií třeba systematický přístup aplikovala na klientovi.*“ (P1).

Poměrně často se také mezi výpověďmi objevuje strach z použití teorií (B2). „...*Já osobně bych se bála, že klientovi spíše ublížím, než pomůžu.*“ „*I teď po dvou letech praxe bych se prostě neodvážila. A jsem ráda, že můžu v rámci organizace odkázat klienta přímo k terapeutovi, když je to potřeba.*“ (P3).

Důvodem je především charakter problémů cílové skupiny NZDM a možné dopady na tuto cílovou skupinu mladistvých. Sociální pracovníci se cítí málo kompetentní k používání teorií při řešení problémů dětí a mladistvých. „*Ve škole jsme sice teorie sociální práce měly, ale že bych tyto teorie ovládala natolik, abych je využila v praxi, nemohu říci. Často řešíme zakázky, jako jsou problémy ve škole, ať už s prospěchem nebo s chováním, také se objevuje šikana ve škole, diskriminace se ve škole i mimo školu, nebo také problémy v rodině, momentálně se nám objevuje hodně sebepoškozování, kde si zrovna neumím představit, že bych pomocí nějaké teorie problém sebepoškozování řešila. Ani bych si na to netroufla, necítím se být v tomto kompetentní. Objevuje se nám také trestná činnost, ale děti o tom hned nemluví, to se zpravidla dozvídáme až po čase. Zakázky se snažíme řešit především prostřednictvím volnočasových aktivit, dále nabízíme individuální rozhovory, pokud se uživatel naváže na pracovníka, tak většinou je to o tom, že dítě se chce sdílet, takže ho vyslechneme, pokud je to věc, se kterou lze něco udělat, nabízíme možnosti řešení nebo jej eventuálně přepošleme jinam. Asi bych nedokázala momentálně řešit zakázku prostřednictvím nějaké teorie.*“ (P2).

V nepodlesní řadě v rámci rozhovorů zaznělo, že teorie sociální práce jsou z hlediska rozsahu dostačující pro vyřešení zakázky (A1), ale že problém je spíše v jejich neuchopitelnosti. „...*Tohle mě popravdě nikdy moc nešlo a bylo to pro mě takové neuchopitelné, možná proto, že jsem na výšku nastoupila hned po maturitě, nebyla jsem předtím v praxi. Jak říkám, teorie sociální práce v mé praxi nepoužívám, dostačující jistě jsou...*“ (P4).

Sociální pracovníci také poukazují na možné důvody, proč jsou teorie sociální práce v běžné praxi neuchopitelné, nebo spíše na to, proč nejsou uplatňované. „...*To, že by byly nedostačující si ani nemyslím, obsah těch znalostí byl srovnatelný podle mě se sociální politikou. Nevím, kde je chyba. Asi fakt v tom, že si neuvědomujeme, že i my patříme mezi odborníky, jako je psycholog nebo lékař a sami sebe podceňujeme, spíše se identifikujeme za jakési poradce než terapeutky. Ono je to fakt na druhou stranu zajímavý téma a jsem ráda, že jste mně dal impuls nad tím zapřemýšlet. Děkuji moc.*“ (P5).

Zde je třeba přitom zmínit, že na tento problém, že sociální pracovníci nejsou respektovanou profesí, poukazovali respondenti již dříve v rámci rozhovorů a nelze je brát na lehkou váhu.

7.3.2 Zhodnocení

V rámci zhodnocení lze především odpovědět na třetí dílčí otázku – Je rozsah teorií sociální práce podle sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež dostačující?

Lze říci, že rozsah teorií sociální práce není dostačující podle sociálních pracovníků v NZDM. Sociálním pracovníkům chybí praktické znalosti, jak teorie aplikovat a klíčové znalosti z oboru psychologie.

Na závěr lze rovněž zmínit, že někteří sociální pracovníci se domnívají, že teorie sociální práce jsou z hlediska rozsahu dostačující pro vyřešení zakázky, ale že jim chybí zmiňované psychologické znalosti a možnost osvojení si jejich aplikace v praxi tak, aby pro ně byly více uchopitelné. Proto v rámci rozhovorů zazněl i návrh na zlepšení této situace. „...*myslím si, že aby je student využíval po ukončení studia, měl by dále nejprve absolvovat další kurzy, aby si různé techniky osvojil.*“ (P4).

8 Diskuze

Na úvod diskuze je třeba zodpovědět hlavní výzkumnou otázku práce – Co si myslí sociální pracovníci o využívání teorií sociální práce v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež?

Sociální pracovníci se domnívají, že zejména v NZDM nejsou teorie využívány, a hovoří především ze své praxe. Na druhou stranu nepopírají, že v jiných zařízeních mohou být využívány, například v psychologických a terapeutických poradnách. Jelikož sami sociální pracovníci v NZDM teorie nevyužívají, tak nemohou hodnotit jejich funkčnost, nebo dostatečnost rozsahu. Domnívají se ovšem, že samotné teorie jsou dostatečné, ale v praxi špatně uchopitelné. Problém také vidí v tom, že v rámci výuky není kladen důraz na jejich aplikaci v praxi, a že jim v rámci vzdělání chybí širší psychologické základy. Právě z těchto důvodů se pak totiž sociální pracovníci v NZDM bojí teorie uplatňovat v praxi.

V rámci diskuze nad výsledky lze zhodnotit, že sociální pracovníci v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež pracují s oborem sociální práce jak v užším slova smyslu (tzn. přímá interakce, sociální péče), tak i v širším slova smyslu (tzn. spolupráce s dalšími odborníky). Na toto rozdělení přitom poukazuje Muhlpachr (2004). Je ovšem nutné říci, že spolupráci s dalšími odborníky využívají sociální pracovníci poměrně často, a to v těch případech, kdy si netroufají využít teorie při řešení problémů klienta, nebo v těch případech, kdy vnímají, že jim chybí psychologické znalosti. Nežli aby klientovi tedy uškodili, tak jej odkáží na různé poradny například v případě poruch chování, agresivity, duševních poruch, nebo v případě, kdy se na řešení problému prostě necítí.

Sociální pracovníci také rozlišují mezi sociální prací jako akademickou disciplínou a mezi sociální prací jako praktickou činností podle Matouška (2007). Poukazují totiž na to, že to, co se učí na akademické půdě, v praxi téměř nevyužijí. Vědí ovšem, že za účelem snahy získání respektu k této profesi sociálních pracovníků ve společnosti je třeba naplňovat očekávání o jejich odbornosti, jak poukazuje i Janebová (2014). Bohužel v této souvislosti sociální pracovníci zmiňují, že mají pocit, že stále jejich povolání není společností dostatečně uznáváno.

Z rozhovorů také vyplynulo, že oslovení sociální pracovníci pracují ve vybraných nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež jsou profesionálními pracovníky podle

typologie přístupů sociálních pracovníků k praxi dle Banksové (1995, podle Mirka Nečasová, in Matoušek, 2003b). Za profesionály je lze považovat z toho důvodu, že k uživateli služby přistupují jako ke klientovi, se kterým mají individuální vztah, zohledňují jeho právo na sebeurčení a snaží se s ním budovat vzájemný vztah důvěry. Sociální pracovníci v NZDM si totiž uvědomují, že jejich cílová skupina je křehká, citlivá na špatné zacházení a špatně zvolený způsob řešení problému může mít u dětí a mládeže vážné dopady.

V rámci diskuze lze porovnat výzkumné výsledky teoretické části. Výsledky teoretické části dospěly k závěrům, že sociální práce je chápána jako profese, která má omezený a regulovaný přístup k jejímu výkonu, jež je dán absolvováním vzdělávacího procesu sociálního pracovníka. K výkonu sociální práce je tedy odborná kvalifikace, ale i znalost teorií sociální práce. (Mirka Nečasová in Matoušek, 2003b, s. 22)

S těmito teoretickými výsledky plně korespondují výsledky tohoto kvalitativního výzkumu realizovaného mezi sociálními pracovníky, neboť sociální pracovníci musí mít vzdělání k výkonu jejich práce v NZDM a jisté povědomí o teoriích. Samotní sociální pracovníci potvrzují, že při výkonu jejich práce mají v podvědomí jisté principy, poučky a návody vyplývající z teorií sociální práce.

Také je třeba poskytnout referenci diskuze o stavu zvoleného tématu v Časopise sociální práce. Osobně se domnívám, že i když Časopis sociální práce poskytuje spektrum názorů na praktické využívání teorií sociální práce v praxi, a to nejenom v Česku (č. 3/2010), ale například i v Polsku a v Evropě obecně (č. 5/2015), tak zcela chybí možnosti zlepšování na využívání těchto teorií.

Přitom výsledky tohoto kvalitativního výzkumu a potažmo rozhovorů poukazují na neuchopitelnost teorií v praxi.

9 Etika výzkumu

Na základě zjištěných výsledků lze říci, že respondenti poskytli poměrně široký rozměr názorů, zda teorie sociální práce jsou využitelné v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Mnohdy lze z výsledků rozhovorů zaznamenat, že se sociální pracovníci opakovali, a neměli již čím přispět k poskytnutým výpovědím.

Domnívám, že v rámci celku není téma vhodné pro další zpracování na vyšší úrovni, neboť není více co zkoumat.

Jistá vize zpracování tu však je. Z výzkumu lze vyvodit, že teorie sociální práce nejsou sociálními pracovníky pro praxi ve službách sociální prevence využívány, neboť v těchto službách pro ně nejsou uchopitelné. Připouští však, že v jiných zařízeních uplatňovanými teorie mohou být. Stálo by tedy za čas zjistit, zda teorie sociální práce jsou využívány v jiných sociálních službách, např. ve službách sociální péče (domovy pro seniory, týdenní stacionáře, chráněné bydlení aj.)

Rád bych poukázal na pár námětů, které by mohly vést ke zlepšení využitelnosti teorií sociální práce v praxi.

Prvním námětem je uplatňování praktického výcviku v rámci výuky zaměřeného na osvojování si různých technik. Je očividné, že během studia se studenti nedokáží s teoriemi sociální práce ztotožnit, ani v případě aplikace teorií na kazuistikách, což jsem měl možnost zpozorovat při samotném studiu u svých spolužáků. Myslím si, že by bylo dobré, kdyby povinnost aplikace teorií sociální práce v praxi, kterou studenti musí během studia absolvovat. Kdyby student měl možnost teorie sociální práce aplikovat v praxi při odborném dohledu (mentora praxe), mohl by spatřit jejich využitelnost a přínos. Studenti by se s nimi ztotožnily a bylo by pro ně neodmyslitelné po ukončení studia je neaplikovat.

Druhým z námětů je zavedení kurzů zaměřených na sociální pracovníky, kteří jsou již po škole. Těm by kurzy mohly poskytnout návod na aplikaci teorií sociální práce uplatnitelných přímo v jejich zařízeních (např. NZDM).

Možná by jistým přínosem mohla být větší orientace na rozdělování teorií podle Sibeona (1990) na formální (tj. uplatňované na akademické půdě) a neformální (tj. uplatňované v praxi). Toto rozdělení by mohlo být pro sociální pracovníky lépe pochopitelné a teorie více uchopitelné, neboť na jejich neuchopitelnost sociální pracovníci poměrně často poukazovaly.

V rámci této kapitola lze také zmínit slabinu proběhlého výzkumu. I když byly rozhovory realizovány anonymně, tak nastala situace, kdy jedno ze čtyř oslovených nízkoprahových zařízení pro děti a mládež odmítlo účastnit se výzkumu. Osobně se ovšem domnívám, že neúčast tohoto NZDM nijak neovlivnila výsledky, neboť všichni sociální pracovníci odpovídali zhruba stejně, jejich názory se nijak nelišily a vedly ke společným závěrům.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala teoriím sociální práce využívaných v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež v rámci teoretické a praktické části, což lze považovat za její hlavní body.

V rámci teoretické části byly zhodnoceny teorie sociální práce, byla nastíněna uplatnitelnost některých metod v praxi a představeny metody sociální práce používané především v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Kromě toho byla vymezena profese sociálních pracovníků jako pomáhající profese, kterou lze považovat za profesionální obor.

V rámci praktické části bylo zhodnoceno, jak sociální pracovníci vnímají důležitost teorií sociální práce v praxi, tedy spíše, že je za důležité v praxi nepovažují, že je neuplatňují a nemohou tak hodnotit jejich efektivnost, i když nepopírají, že by mohly být efektivní v jiných zařízeních. Sociální pracovníci dospěly k závěrům, že teorie jsou určité podstatné pro školní oblast, a že utváří profesní identitu sociálního pracovníka. Dále byly zhodnoceny negativní i pozitivní postoje sociálních pracovníků k teoriím sociální práce a možné přínosy a využití teorií v praxi. Bohužel bylo zjištěno, že teorie sociální práce jsou užitečné a dostačené v rámci výuky a v rámci psychologických poraden, ale v NZDM mají sociální pracovníci strach je používat. Zjištěných výsledků bylo dosaženo za použití kvalitativního výzkumného přístupu a rozhovorů uskutečněných ve třech NZDM u šesti sociálních pracovníků.

Na základě rozboru výsledků plynoucích z hlavní výzkumné otázky lze zhodnotit cíl práce. Cílem práce bylo zjistit, zda teorie sociální práce jsou využívány v běžné praxi sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Lze říci, že sociální pracovníci v běžné praxi nevyužívají žádné teorie sociální práce. Ve většině případů přistupují k řešení problémů klientů intuitivně a někdy se jejich způsoby řešení problémů podobají sebereflexi, kognitivně behaviorální terapii, úkolově orientovaného přístupu, nebo antiopresivnímu přístupu. V rámci řešení problémů klientů spíše zohledňují hodnoty této profese snaží se o respektování klienta a jeho sociálního fungování, postupují induktivně při volbě způsobu řešení problémů a uplatňují metody sociální práce, na které již bylo poukazováno. Metody sociální práce tedy poměrně často sociální pracovníci používají v rámci práce s cílovou skupinou dětí a mládeže. V jistém slova smyslu se dá tedy říci, že sociální pracovníci v nízkoprahových zařízeních pro děti

a mládež uplatňují neplánovaně principy, návody a poučky získané ze studií teorií sociální práce. Samotné teorie sociální práce ve své běžné praxi však neuplatňují, neztotožňují se s nimi.

Seznam literatury

- BANKS, S., 1995. *Ethics and Values in Social Work*. London: Macmillan Press
- BAUM, D., GOJOVÁ, A., a kol., 2014. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě
- GOJOVÁ, A., CHYTIL, O., 2010. *Praktické využití teorie v sociální práci*. Sociální práce/Sociálna práca, č. 3, s. 4-6
- DISMAN, M., 2008. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum
- FOOK, J., 1993. *Radical Casework: a Theory of Practice*. St. Leonards: Allen and Unwin
- HARRINGTON, A., a kol., 2006. *Moderní sociální práce*. Praha: Portál
- JANEBOVÁ, R., 2014. *Teorie a metody sociální práce – reflexní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus
- JURAJDOVÁ, H., 2012. *Teorie sociální práce*. Třebíč: AMAPRINT
- KOPECKÁ, I., 2011. *Psychologie 1. díl*. Praha: Grada Publishing
- KOPECKÁ, I., 2015. *Psychologie 3. díl*. Praha: Grada Publishing
- KOPŘIVA, K., 2006. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál
- KVĚTENSKÁ, D., 2009. *Úvod do sociální práce pro pomáhající profese*. Hradec Králové: Gaudeamus
- LEVICKÁ, J., 2002. *Teoretické aspekty sociální práce*. Trnava: Trnavská univerzita
- LOUČKOVÁ, I., 2010. *Integrovaný přístup k sociálně vědnímu výzkumu*. Praha: SLON

- MAROON, I., 2012. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků*. Praha: Portál
- MATOUŠEK, O., 2003 a. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál
- MATOUŠEK, O., 2003 b. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál
- MATOUŠEK, O., 2007. *Základy sociální práce*. Praha: Portál
- MATOUŠEK, O., 2010. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál
- MUHLPACHR, P., 2004. *Sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita
- NAVRÁTIL, P., 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman
- NOVOTNÁ, J., 2014. *Teorie sociální práce*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická
- PAPŘOKOVÁ, A., 2012. *Techniky sociologického výzkumu*. Ostrava: Vysoká škola báňská
- PAYNE, M., 2006. *What Is Professional Social Work?* Bristol: Policy Press; Chicago: Lyceum
- PAYNE, M., 1997. *Modern social work theory*. London: The Macmillan Press
- REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing
- SIBEON, R., 1990. *Comments on the structure and forms of social work knowledge*. Social Work and Social Sciences Review
- SOBOTKOVÁ, V. N. a kol., 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing

TRUHLÁŘOVÁ, Z., LEVICKÁ, K., 2012. *Od teorie k praxi. Od praxe k teorii.* Hradec Králové: Gaudeamus

WALKER, I., 2013. *Výzkumné metody a statistika.* Praha: Grada Publishing

Internetové zdroje

Streetwork.cz, a. [online]. „*Co je nízkoprahový klub pro děti a mládež.*“ [posl. akt. neuvěděna]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=183 [cit. 1.3.2017].

Streetwork.cz, b. [online]. „*Standardy kvality sociálních služeb pro NZDM.*“ [posl. akt. neuvěděna]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=195 [cit. 1.3.2017].

Streetwork.cz, c. [online]. „*Legislativa.*“ [posl. akt. neuvěděna]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=category§ionid=8&id=14 [cit. 1.3.2017].

Zákon 108/2006 Sb. [online]. „*Zákon o sociálních službách.*“ [posl. akt. 10.10.2016]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/zakon_c.108_2006_stav_k_1.8.2016.pdf [cit. 3.3.2017].

Seznam obrázků, tabulek

Obrázek 1 Konceptuální systém sociální práce. Upraveno autorem.	13
Tabulka 1 Typy teorií podle Sibeona	14
Tabulka 2 Typy teorií podle Janis Fookové	15
Tabulka 3 Posuzování teorie podle Payna.....	15
Tabulka 4 Typologie přístupů sociálních pracovníků k praxi	21
Tabulka 5 Charakteristika výzkumného vzorku respondentů	33
Tabulka 6 Dílčí výzkumná otázka 1	35
Tabulka 7 Dílčí výzkumná otázka 2	41
Tabulka 8 Dílčí výzkumná otázka 3	46